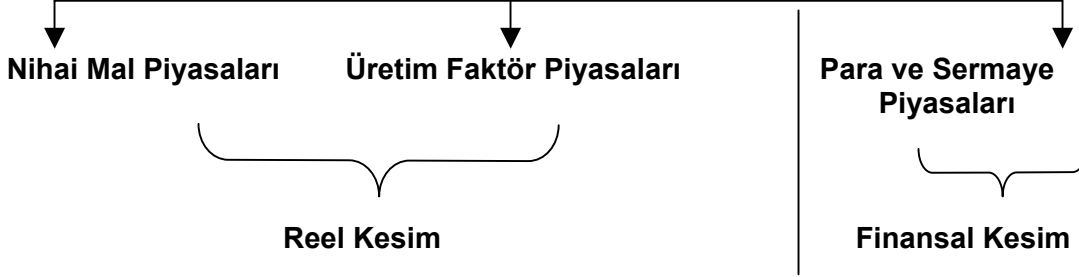
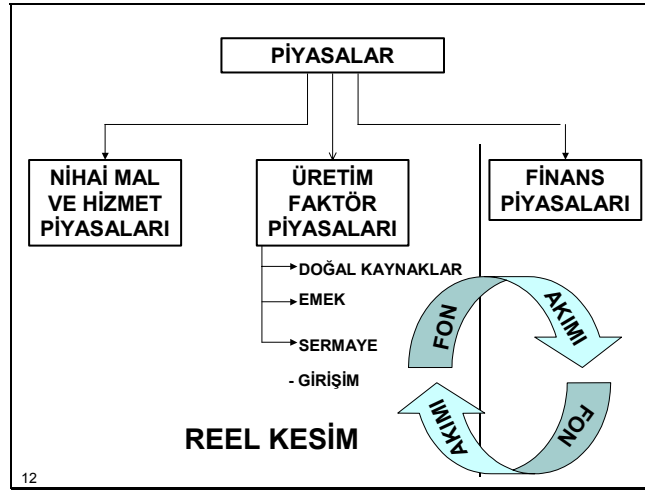

4 PİYASA TÜRLERİ, REEL KESİM - FİNANSAL KESİM AYIRIMI, PİYASALARIN İŞLEYİŞ MEKANİZMASI VE ETKİLEŞİMLERİ

4.1 Alım-Satımı Yapılan Ürünler Açısından Piyasa Türleri

Slayt 12

Her ulusal ekonomi 3 önemli piyasanın, saç ayağı şeklinde, üzerinde durur. Birincisi, bir tüketicinin herhangi bir ihtiyacını giderebilecek özelliklere kavuşturulmuş mal ve hizmetlerin alım-satımının yapıldığı nihai mal ve hizmet piyasaları, ikincisi müşteriye son noktada ulaşan nihai mal ve hizmetlerin üretiminde kullanılan doğal kaynaklar, emek ve sermaye üretim faktörlerinin temin edildiği üretim faktör piyasaları ve ekonomideki atıl kaynakların, atıl fonların ekonomiye kazandırılmasını sağlayan finans piyasaları. Nihai mal ve hizmetlerin alım satımının yapıldığı piyasalar ile üretim faktör piyasaları ekonominin Reel Kesim'ini oluşturur. Finans piyasalarının oluşturduğu kesime ise Finans Kesimi diyoruz.

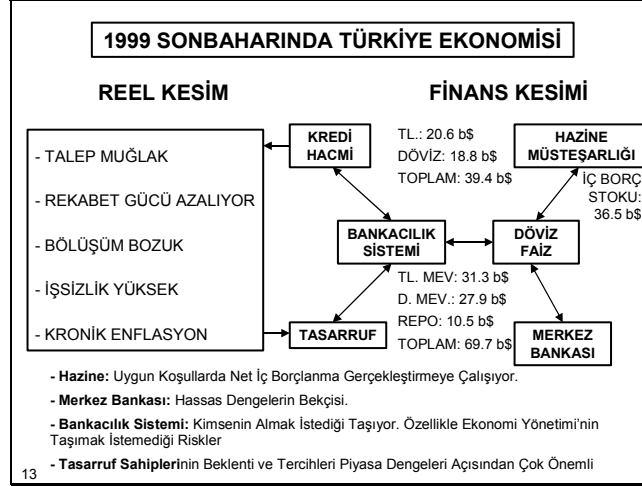
4.1.1 Reel Kesim – Finans Kesimi (Mali Sistem) İlişkileri

Reel Kesim'i oluşturan birey ve kurumlar ekonomik faaliyetleri sonucunda oluşturdukları atıl kaynağı, tasarruflarını Finans Kesimi'ne emanet ederler. Beklenti, finans kesimine emanet edilen bu atıl fonların, tasarrufların filtrasyondan geçtikten sonra, yine reel kesime kullanılmasıdır. Reel kesimin yapacağı yatırımları finanse edecek yeterli fon arzı finansal kesim tarafından sağlanmaktadır. Birel ve kurumların gelir seviyesi ve yaratılan fon arzı arasında sıkı bir ilişki vardır. Reel kesim tarafından yapılan yatırımların geliri artırıcı bir etkisi olduğu göz önüne alınırsa, gelirdeki bu artışın da finansal kesimin arz edebileceği fon miktarını

artıracağı düşünülürse bu iki kesim arasındaki karşılıklı kaynak aktarma mekanizması daha iyi anlaşılabilir.

İstikrarlı bir ekonomik büyüme, bankacılık sektörü başta olmak üzere finans kesiminde çalışan kurumların faaliyet gelirlerinin en önemli güvencesidir. Finans kuruluşları ne kadar güçlü bir faaliyet geliri elde eder ise, sermaye yapıları o derece güçlü olacaktır. Güçlü bir sermaye yapısına sahip olan finans kurumları ise gelecekteki büyüme hedefleri için bir teminat teşkil edecektir.

Slayt 13

Türkiye'de 1990'lı yılların bütününde kamu kesimi genel dengesi giderek artan bir tempoda bozulmuş ve kamu açığının finansmanı için finansal sistemden ve özellikle sermaye piyasasından kullanılan kaynağın her geçen gün artması, reel kesimin finansal piyasalardan dışlanması anlamında 'Crowding-out Etkisi' (Dışlama Etkisi) yaratmıştır. Yani, elindeki tasarrufları finansal piyasalara emanet eden reel sektör, bu kaynağın 1999 yılı sonunda ancak % 40'ını, 2003 yılı sonunda ise ancak % 30'unu kullanabilir hale gelmiştir. Nitekim, 2000 yılı başında yürürlüğe giren ve 2001 Krizi sonrası, 2002 yılında kaldığı noktadan sürdürülen dezenflasyon programı bu kurgu ile başlamış ve Kamu Kesimi'nin finansman ihtiyacının azaltılmasına yönelik olarak, reel sektörün finansal piyasalardan daha etkin kaynak kullanımını hedeflenmiştir.

4.2 Rekabet Açısından Piyasa Türleri

İktisat Bilimi içerisinde, bilim adamları piyasaları genel olarak üçe ayırmayı tercih etmektedirler. Bir uçta tam rekabet, öteki uçta monopol vardır. Bu iki uç arasında oligopol ve monopollü rekabet piyasalarını kapsayan eksik rekabet piyasaları bulunmaktadır.

Bilim adamlarının bir kısmı ise piyasaları önce ikiye ayırmayı tercih etmektedirler. Bu iki ayırmada, bir grup piyasa rekabet piyasası, ikinci grup ise eksik rekabet piyasaları olarak adlandırılmaktadır. Bu sınıflandırmada eksik rekabet piyasaları, monopollü rekabet, oligopol ve monopol piyasalarını kapsamaktadır.

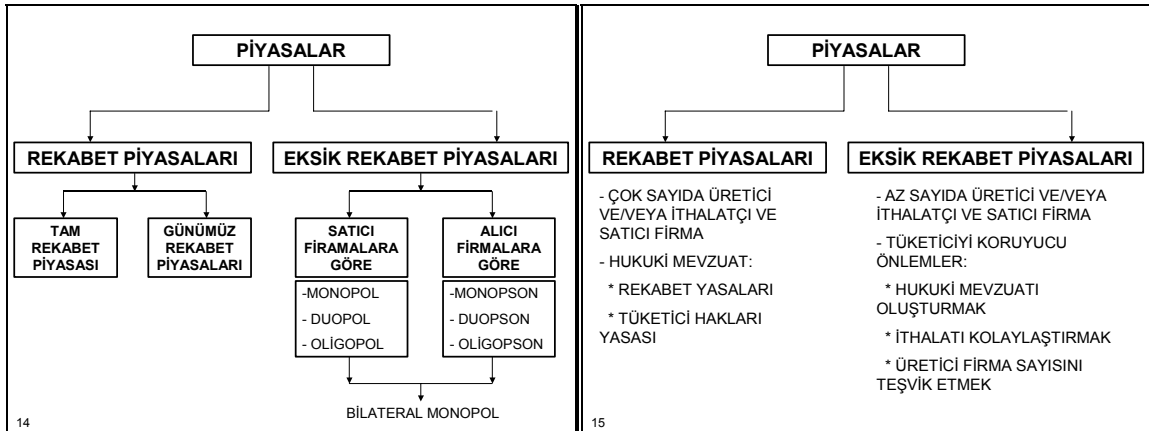
- i. **Tam Rekabet Piyasası:** Özellikle tam rekabet bağlamında, piyasada çok sayıda firmanın bulunduğu ve tek başına hiçbir alıcının ve tek başına hiçbir satıcının, piyasada oluşan fiyatı etkileyemediği piyasa çeşididir.

Tam Rekabet Piyasası şu temel 5 özelliği taşır:

- Piyasada sonsuza yakın sayıda alıcı ve satıcı vardır.
- Alıcı ve satıcılardan bir kısmının piyasadan çekilmesi, piyasa dengelerini etkileyecek sonuç yaratmaz.
- Ne alıcıların, ne de satıcıların malın piyasa fiyatını tek başlarına değiştirebilme gücü yoktur. Bu nedenle, Tam Rekabet Piyasası'nda fiyat rijittir, sabit bir değerdir, bir veridir.
- Mallar türdeşdir (homojendir) ve bölünebilir olma (atomize) özelliği taşırlar.
- Piyasa şeffaftır; saydamdır. Tüketiciler piyasa ile ilgili her türlü bilgiye ulaşabilmektedirler.

- i. **Oligopol:** Oligopol piyasasında az sayıda firma vardır. Oligopolcü piyasada firmaların sattığı mallar birbirlerinin aynı olabilir veya bir ölçüde birbirlerinden farklı olabilirler. Mallar birbirlerinin aynı ise bu piyasaya saf oligopol, birbirlerinden farklı ise farklılaştırılmış oligopol adı verilir. Oligopol piyasalarında bir firmanın ürettiği malın üretim miktarını, kalitesini, fiyatını belirleme ve satış miktarını artırma konularındaki bütün kararları piyasadaki öteki firmalar etkiler.
- ii. **Monopolü Rekabet:** İçinde farklılaştırılmış fakat birbirinin yerini kolayca alabilen malları üretip satan çok sayıda firmanın var olduğu piyasa çeşididir. Firma sayısının çokluğu her birinin piyasa payının küçüklüğü anlamına gelir. Bu da, bir firmanın bir kararının diğer firmaları etkilememesi demektir. Yani, birbirleri arasında kıyasıya rekabet etmeleri beklenen çok sayıda firma, rekabet yerine küçük Pazar payları ile ayakta kalmayı tercih etmekte ve adeta monopol firma tavrı sergilemektedirler. Bakkallar, berberler bu kapsamdaki ekonomik ünitelere örnek teşkil edebilir.
- iii. **Monopol:** Yakın ikame imkanı bulunmayan bir malın tek satıcısının olduğu piyasa çeşididir. Monopolcü firma, malın arz miktarını değiştirerek malın fiyatını etkileme gücüne sahiptir.

(Bknz. Slayt 14, Slayt 15)

4.3 Tam Rekabet Ve Monopol Piyasasında Firma Dengesi

Tam rekabet ve monopol piyasasındaki firmalar satış gelirleri ile üretim maliyetleri arasındaki farkı, yani karı, azami kılmaya çalışmaktadırlar. Tam rekabet ve monopol piyasasında çalışan iki farklı firmanın, maliyet koşulları birbirine benzerlik arz edebilir. Çünkü, üretim maliyetleri ağırlık olarak, üretim faktörlerinin piyasalarındaki değişimlere duyarlıdır. Oysa, firma gelirleri iki piyasa türünde de farklılık arz eder. Tam Rekabet Piyasası'nda, firma bir adet de mal satsa, n adet de mal satsa, satılan her mal piyasa denge fiyatı P_0 'dan satılacağı için, Tam Rekabet Piyasası'nda P_0 piyasa denge fiyatı ve Marjinal Gelir ile Ortalama Gelir değerleri birbirine eşit olacaktır. Bu nedenle, Tam Rekabet Piyasası'nda firma gelirlerini temsil eden Marjinal Gelir (MR) ve Ortalama Gelir (AR), piyasa denge fiyatı olan P_0 noktasından başlayıp, Q miktar yatay eksenine paralel bir şekilde çizilir.

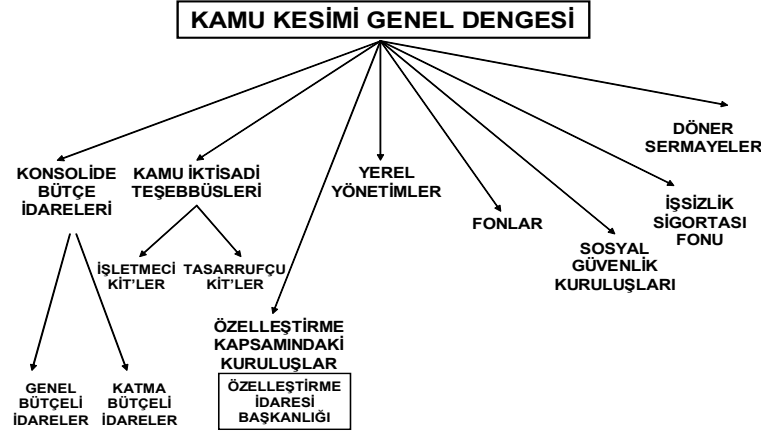
Oysa, Monopol Piyasası'nda; monopol konumundaki firmanın malın piyasa fiyatını değiştirebilme olanağı söz konusudur. Bununla birlikte, monopol konumundaki firmanın piyasaya tek başına hakim olması demek, istediği malı istediği fiyattan satabildiği anlamına gelmez. Nitekim, monopol konumundaki firmanın geliri de, piyasadaki tüketicilerin alım gücü ile sınırlıdır. Bu nedenle, monopol konumundaki firmanın ortalama gelir doğrusu ile (AR), tüketicilerin alım gücünü temsil eden talep doğrusu (D) monopol piyasasında firma dengesinde üst üste çakışmıştır. Bu nedenle, tam rekabet ve monopol piyasasında firma dengesi, marjinal gelir (MR) ve ortalama gelir (AR) doğrularının geometrik konumlarının farklı olması nedeniyle, farklı noktalarda oluşur ve monopol piyasasında firma dengesini sağlayan piyasa fiyatının, tam rekabet piyasasına göre daha yüksek bir seviyede olduğu gözlemlenir.

Kısa dönemde, firmalar tesislerini değiştiremezler. Bu nedenle karar verilmesi gereken konu en uygun üretim hacmini seçmektir. En uygun üretim hacmi ise firmaya en yüksek karı sağlayan **üretim hacmidir**. Şu halde, tam rekabet veya monopol piyasasındaki bir firmanın kısa dönem dengesi, karın azamileştirildiği, yani maksimize edildiği noktada gerçekleştirilir. Bunun için iki koşulun gerçekleşmesi gerekmektedir. **Birinci koşul, piyasa türü ne olursa olsun, karı maksimize eden eşitliğin firmanın ürettiği mal satmaktan dolayı elde ettiği nihai geliri temsil eden marjinal gelir değerinin, en son ürettiği malın firmanın toplam maliyetine yaptığı katkıyı ifade eden marjinal maliyet değerine eşitlendiği noktada, ideal üretim seviyesinin yakalandığıdır(MR=MC eşitliği)**. İkinci koşul ise, bu eşitliğin sağlandığı yerde marjinal maliyetin yükseliyor olmasıdır.

Tam rekabet piyasasındaki bir firmanın uzun dönem dengesi ise, tesisin büyüklüğü ile ilgili, yani üretim ölçeği ile ilgili, bütün ayarlamalar yapıldıktan sonra firmaya en yüksek karı sağlayacak üretim hacminde gerçekleşir. Bu nokta marjinal hasılat eğrisi ile uzun dönem marjinal maliyet eğrisinin kesim noktasıdır. Tam rekabet piyasasında uzun dönemde hiçbir firma aşırı kar elde edemez çünkü aşırı kar sağlayan endüstriye uzun dönemde yeni firmalar girer ve bu da aşırı karların erimesine neden olur. Monopol piyasasında ise endüstriye başka firmaların girişi engellendiği için aşırı karlar elde etmek her zaman mümkündür. Bunun dışında monopolde, tam rekabetteki durumdan farklı olarak, uzun dönemde kurulan tesisin optimum büyüklükte tesis olması gerekmez. Ayrıca, yine tam rekabettekinden farklı olarak bu tesisin tam kapasite ile kullanılması da gerekmez.

5 KAMU DENGESİ VE BÜTÇE AÇIKLARININ FİNANSMANI

(Bknz. Slayt 16)

16

5.1 Kamu Kesimi Genel Dengesi

Kamu Kesimi Genel Dengesi, kamu harcamaları kamu gelirleri arasındaki dengeyi tanımlar. Eğer, kamu gelirleri ile kamu harcamaları birbirine eşit ise, Kamu Kesimi dengededir. Eğer, kamu gelirlerinin fazla olmasından kaynaklanan bir eşitsizlik söz konusu ise kamu kesimi fazlalık veriyor demektir. Eğer, bu eşitsizlik kamu harcamaları lehine ise kamu kesimi açık veriyor demektir. Kamu Kesimi Türkiye'de uzunca bir süredir kamu gelirleri ile kamu harcamaları arasındaki eşitsizlikten kaynaklanan bir Kamu Açığı sorunu yaşamaktadır. Bu açık, kamu gelirleri tarafından karşılanamayan harcamaları tanımlamaktadır, ki ilgili kamu açığının finansmanı, yani kamu gelirleri ile finanse edilemeyen kamu harcamaları için kamu kesiminin borçlanması gerekir. Bu nedenle, Kamu Açığı, bir anlamda Kamu Kesimi Borçlanma Gereği olarak ta adlandırılır. Kamu Kesimi Borçlanma Gereği/GSYİH oranı Maastricht Kriterlerine göre, AB ülkeleri için % 3 olarak tespit edilmiştir. Türkiye, bu oranı 1990'lı yılların ortasında bu yana % 14 ile 20 arasında gerçekleştirmektedir.

Kamu kesiminin belli başlı gelir kaynakları şunlardır;

- Vergi Gelirleri
- Vergi Dışı Normal Gelirler
- Özel Gelir ve Fonlar

Bu ana gelir kalemlerinin yanısıra, Konsolide Bütçe İdareleri içerisinde, ağırlığını devlet üniversitelerinin oluşturduğu Katma Bütçeli İdareleri'nin gelirleri, Sosyal Güvenlik Sistemi'nin topladığı sosyal güvenlik primleri de gelir kalemi olarak kabul edilebilir.

Kamu harcamaları da üç kategoride toplanabilir,

- Cari Harcamalar (Personel ve Diğer Cari)
- Yatırım Harcamaları
- Transfer Harcamaları

Bu gelir ve harcamalara yönelik kategoriler tüm Kamu Kesimi Genel Dengesi için geçerli olmakla birlikte, aynı gelir ve harcama kalemleri Konsolide Bütçe içerisinde de yer almaktadır.

5.2 Kamu Kesimi

Kamu Kesimi Türkiye'de 7 ana kategoriden oluşmaktadır. Konsolide Bütçe İdareleri, Kamu İktisadi Teşebbüsleri (İşletmeciler KİT'leri ve Tasarruflu KİT'ler -Kamu Bankaları-), Özelleştirme Kapsamındaki Kuruluşlar, Fonlar, Yerel Yönetimler, Sosyal Güvenlik Kuruluşları ve Döner Sermayeler. Türk Ekonomi Yönetimi'nin Uluslararası Para Fonu (IMF) ile birlikte yürüttüğü program çerçevesinde yakın bir gelecekteki önemli hedeflerden birisi, Kamu Kesimi'nin farklı birimlerinin aynı finansal tablo içerisinde yer almasıdır. Çünkü, bugünkü Konsolide Bütçe'nin içeriği sadece Konsolide Bütçe İdareleri'ni kapsamaktadır. Bu durum, Kamu Kesimi'nin tüm birimlerinin ekonomik durumlarını düzenli bir şekilde takip etmeyi engellemektedir. Nitekim, bu reform sürecinin bir parçası olarak sayıları 2000'i aşan döner sermayelerin 200 döner sermaye altında birleştirilmesi yönündeki çalışmalar Maliye Bakanlığı tarafından son aşamaya getirilmiştir.

5.3 Konsolide Bütçe

Konsolide Bütçe, Konsolide Bütçe İdareleri olarak adlandırılan genel ve katma bütçeli idarelerin alt bütçelerinin toplamından oluşur. Genel Bütçeli İdareler Cumhurbaşkanlığı seviyesinden başlayarak TBMM, Yüksek Yargı organları, Başbakanlık, Genel Kurmay Başkanlığı ve tüm bakanlıklarından oluşur. Ayrıca, Hazine Müsteşarlığı, DPT, DİE, DTM gibi diğer ekonomik kuruluşlar da bu kategori içerisinde yer alır. İç ve dış borç faiz ödemeleri nedeniyle bugün genel bütçeli idareler içerisinde en büyük ödenek Hazine Müsteşarlığı'ndadır. Müsteşarlığı Maliye Bakanlığı takip eder. Genel bütçeli idareler gelirleri arasında vergi gelirleri (dolaysız ve dolaylı vergiler), vergi dışı normal gelirler (kurumlar hasılatı ve devlet payları, devler mülklerinin gelirleri, v.s.), özel gelir ve fonlar ile iç borç gelirleri yer alır. Katma bütçeli idarelerin gelirleri ise faaliyet konusu işlemlerinden elde edilir. Konsolide bütçe giderleri ise; cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları diye üç gruba ayrılabilir.

Cari harcamalar personel harcamaları; yani maaş ve ücret ödemeleri ile diğer cari harcamalardan oluşur. Diğer caru harcamalar içerisinde kırtasiye, akaryakıt ve demirbaş masraflarının yanı sıra, Türkiye'nin iç ve dış güvenliğine yönelik harcamalar da diğer cari harcamalar alt kategorisi içerisinde görülür. Yatırım harcamaları, devletin okul, hastahane, otoyol anlamında alt ve üst yapı yatırımlarını temsil ederken, transfer harcamaları içerisinde KİT'lere yapılan transferler, Sosyal Güvenlik Sistemi'ni yapılan transferler, tarım desteklemesi ve hepsinden önemlisi **iç ve dış borç faiz ödemeleri** yer alır.

Konsolide Bütçe, Yüksek Planlama Kurulu'nda son halini aldıktan ve Bakanlar Kurulu tarafından incelenip onaylandıktan sonra, bir sonraki yıl uygulanmak üzere, bir önceki yılın en geç 17 Ekim akşamına kadar TBMM'ne bir yasa tasarısı olarak sevk edilir. Konsolide Bütçe bir yasa tasarısı olarak önce Meclis Bütçe ve Plan Komisyonu'nda görüşülür ve onaylandıktan sonra, Genel Kurul'a iner. Genel Kurul'da da kabul görmesi halinde yasalaşır ve yürürlüğe girer. Konsolide Bütçe yasa tasarısı içerisinde yer alan ödenekler, Meclis'te onaylanması halinde ilgili hükümete bütçe idareleri için yapabilecekleri harcamalar için verilen yetkiyi temsil eder. Yani, hükümet Meclis tarafından onaylanmadığı müddetçe ödeneklere bağlı harcamaları yapamaz ve bütçede yer alan gelirleri toplayamaz.

5.4 Bütçe Açığı

Konsolide Bütçe Harcamaları'nın Konsolide Bütçe Gelirleri'nden fazla olması halinde ortaya çıkan eşitsizliğe *bütçe açığı* denmektedir. Esasen, denk bütçe politikası söz konusu ise -ki 1923 ile 1950 arası bu politikaya uyulmaya çalışılmıştır- bütçenin açık vermemesi gerekir. Ancak,

açık bütçe politikası uygulaması 1950'li yıllarda tüm dünyada yaygınlaşmıştır. Bütçe açığı, özünde bütçe harcamalarının bütçe gelirleri tarafından finanse edilemeyen bölümüdür. Diğer bir deyişle, bütçe açığı bütçe gelirleri ile finanse edilemeyen harcama anlamına gelir ve bu harcamanın yapılması için borçlanma yoluyla kaynak yaratılması gereklidir.

5.5 Bütçe Açığının Finansmanı ve Bütçe Nakit Açığı

Bütçe açığının finansmanından Hazine Müsteşarlığı sorumludur. Bütçe açığı İç Borçlanma ve Dış Borçlanma yoluyla finanse edilir. İç Borçlanma iki ana başlıkta toplanır; Kısa Vadeli İç Borçlanma ve Uzun Vadeli İç Borçlanma. Kısa Vadeli İç Borçlanma deyince, 1997 yılına kadar iki kısa vadeli iç borçlanma metodu söz konusuydu. Hazine Müsteşarlığı, ya Merkez Bankası'ndan Kısa Vadeli Avans alma metodu ile ya da Hazine Bonosu satarak kısa vadeli borçlanma gerçekleştirirdi. 1997 yılı Temmuz ayında gerçekleşen tarihi Merkez Bankası-Hazine Müsteşarlığı Protokolü'na kadar, bütçe açığının finansmanı için Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanması enflasyonist etki yaratmaktaydı. Tarihi protokol ile, önce Hazine'nin Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans kullanma olanağı dondurulmuş; ardından Hazine Merkez Bankası'na olan kısa vadeli avans kullanımı nedeniyle olan borcunu peyder pey kapatmıştır. Bu nedenle, bugün geçerli olan bütçe açığı finansman modeli Dış Borçlanma (Tahvil Cinsinden), Kısa Vadeli İç Borçlanma olarak Hazine Bonosu cinsinden borçlanma, Uzun Vadeli İç Borçlanma olarak Devlet Tahvili cinsinden borçlanma ve 'Diğer'dir. Diğer; 2001 Krizi esnasında Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu'na devrolmuş bankalar ile Kamu Bankaları'na Hazine Müsteşarlığı tarafından verilmiş olan uzun vadeli iç borçlanma kağıtlarının zaman zaman Hazine tarafından daha uzun vadeli kağıtlar ile değiştirilmesidir. (Bkz. altta Konversiyon) Bu rakam pozitif ise Hazine bu olanağı kullanmış demektir. 'Diğer' kalemi karşısındaki değer negatif ise, Hazine vadesinden önce Fon Bankaları ve Kamu Bankaları'na ellerindeki Hazine kağıtları için erken itfa yapmış demektir.

Bütçe açığının gerçek anlamda finanse edilmesi gereken kısmı ise Bütçe Açığı değil, **Bütçe Nakit Açığı** dir. bulunması için, bütçe açığına emanet ve avanslardaki net değişim rakamı eklenir. Eğer, emanete alınan ödemeler, kamunun yaptığı çeşitli avans ödemelerinden fazla ise bütçe açığı büyür. Tersine, emanetlerin değeri, avansların toplamından küçük ise bütçe açığı küçülür. **Bütçe Açığına emanet ve avanslardaki net değişim eklendikten sonra bulunan değer Bütçe Nakit Dengesi denir**, ki esas iç ve dış borçlanma yoluyla finanse edilmesi gereken açık **bütçe Nakit Açığıdır**. Hazine Müsteşarlığı, artık Merkez Bankası'ndan kısa vadeli avans yolunu kullanmadığı için, bütçe nakit açığını iç borçlanmada bono ve tahvil yoluyla gerçekleştirilen iç borçlanmayla ve dış borçlanmayla finanse etmeye çalışır. Hazine, bu arada kamu bankaları ve Tasarruf Mevduatı Sigorta Fonu bünyesinde bulunan bankaların ellerindeki Hazine kağıtlarını zaman zaman vadesi daha ilerideki tarihlerde olan kağıtlar değiştirerek te, bir nevi kısmi konsolidasyon ile kendine hareket alanı yaratmaya çalışmaktadır. Ancak, bu yöntemi sık kullanmamaktadır.

Yıllar itibariyle, bütçe açığının finansmanı için yapılan iç ve dış borçlanma, Türkiye'nin her yıl ödediği iç ve dış borç ana para ve faiz ödemeleri nedeniyle, Türkiye'nin borç servisini 80 milyar dolar seviyelerine taşımıştır. Bu nedenle, Kamu Kesimi bütçe açığının bir kısmını veya vadesi gelen iç ve dış borçlarının bir kısmını, iç ve dış borç faiz ödemeleri hariç tutulduğunda verilen bütçe fazlalığı ile finanse etmektedir. Bu durum, faiz dışı bütçe dengesi veya fazlası tüm kamu kesimi dikkate alınır ise, faiz dışı kamu dengesi veya fazlası olarak adlandırılmaktadır. IMF'inde ciddiyetle izlediği bu değer birincil denge olarak da bilinmektedir. Türkiye, son enflasyonla mücadele programında faiz dışı bütçe fazlası için GSMH'ya oran olarak % 6.5'lik bir fazlalık hedefini belirlemiştir.

Bütçe açığının finansmanı nedeniyle iç borç servisi ve stoku döndürülemez (çevrilemez) bir noktaya ulaşır ise, burada iki metod, **Konversiyon ve Konsolidasyon** öne çıkmaktadır. Konversiyon iç borç stokunun faiz, vade ve itfa şekline herhangi birini değiştirmek olarak tanımlanabilir. Uygulamada daha çok faizi değiştirmek yönündedir. Kamu borç miktarını değiştirmeden, borç yükünü hafifletmeyi hedefler. Konsolidasyon, vadesi yakın olan ve/veya kısa vadeli kamu borçlarının uzun süreli veya süresiz bir borç şekline dönüştürülmesi sürecidir. Zorunlu olarak ta, isteğe bağlı olarak ta uygulanabilir.

(Bknz. Slayt 17, Slayt 18, Slayt 19, Slayt 20, Slayt 21, Slayt 22)

BÜTÇE PERFORMANSI

(Milyar TL)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Harcamalar	68.355	132.401	225.398	490.438	902.454	1.724.194	3.961.308	8.050.252	15.614.441	28.084.685	46.705.028	80.579.065	115.485.633
Faiz Hariç Harcama	54.389	108.330	185.100	373.968	604.170	1.148.078	2.463.907	5.772.335	9.437.846	17.363.845	26.265.166	39.516.839	63.614.975
I. Personel	26.465	49.291	94.076	169.511	273.062	502.601	974.148	2.073.140	3.871.005	6.911.927	9.978.784	15.211.894	23.160.297
II. Diğer Cari	6.987	11.245	20.367	35.937	74.200	143.344	312.092	715.158	1.316.835	2.260.863	3.635.153	5.236.128	7.889.422
III. Yatırım	9.882	19.038	32.691	57.565	77.016	102.989	255.356	640.134	999.320	1.544.427	2.475.116	4.149.580	6.887.544
IV. Transfer	25.021	52.827	78.264	227.425	478.176	975.260	2.419.712	4.621.820	9.427.281	17.367.468	30.615.975	55.981.463	77.548.370
1. Borç Faizi	13.966	24.071	40.298	116.470	298.284	576.116	1.497.401	2.277.917	6.176.595	10.720.840	20.439.862	41.062.226	51.870.658
2. Diğerleri	11.055	28.756	37.966	110.955	179.892	399.144	922.311	2.343.903	3.250.686	6.646.628	10.176.113	14.919.237	25.677.712
Gelirler	56.573	99.085	178.070	357.333	751.615	1.409.250	2.727.958	5.815.099	11.811.065	18.933.065	33.440.143	51.542.970	76.400.450
I. Vergi Gelirleri	45.399	78.643	141.602	264.273	587.760	1.084.350	2.244.094	4.745.484	9.228.596	14.802.280	26.503.698	39.735.928	59.634.483
II. Vergi Dışı Nor.Gel.	4.267	3.927	7.649	17.636	48.365	86.044	159.990	404.679	1.221.530	1.883.461	3.486.493	7.418.386	10.876.744
III. Özel Gel. + Fonlar	5.401	13.803	24.899	68.936	106.374	217.366	280.884	576.699	1.185.485	1.971.936	3.050.712	3.736.167	4.790.757
IV. Katma Bütçe Gel.	1.506	2.712	3.920	6.488	9.116	21.490	42.990	88.167	175.454	275.388	399.240	652.489	1.098.466
Bütçe Dengesi	-11.782	-33.316	-47.328	-133.105	-150.839	-314.944	-1.233.350	-2.235.153	-3.803.376	-9.151.620	-13.264.885	-29.036.095	-39.085.183
Faiz Dışı Denge	2.184	-9.245	-7.030	-16.635	147.445	261.172	264.051	42.764	2.373.219	1.569.220	7.174.977	12.026.131	12.785.475

(%)	1990	1991	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
Harcamalar	17,21	20,87	20,42	24,55	23,21	21,95	26,45	27,39	29,18	35,88	37,19	44,90	41,16
Faiz Hariç Harcama	13,69	17,08	16,77	18,72	15,54	14,62	16,45	19,64	17,63	22,18	20,91	22,02	22,68
I. Personel	6,66	7,77	8,52	8,49	7,02	6,40	6,50	7,05	7,23	8,83	7,95	8,48	8,26
II. Diğer Cari	1,76	1,77	1,85	1,80	1,91	1,82	2,08	2,43	2,46	2,89	2,89	2,92	2,81
III. Yatırım	2,49	3,00	2,96	2,88	1,98	1,31	1,70	2,18	1,87	1,97	1,97	2,31	2,46
IV. Transfer	6,30	8,33	7,09	11,39	12,30	12,42	16,16	15,72	17,62	22,19	24,38	31,19	27,64
1. Borç Faizi	3,52	3,79	3,65	5,83	7,67	7,33	10,00	7,75	11,54	13,69	16,27	22,88	18,49
2. Diğerleri	2,78	4,53	3,44	5,56	4,63	5,08	6,16	7,97	6,07	8,49	8,10	8,31	9,15
Gelirler	14,24	15,62	16,14	17,89	19,33	17,94	18,21	19,78	22,07	24,19	26,63	28,72	27,23
I. Vergi Gelirleri	11,43	12,40	12,83	13,23	15,12	13,80	14,98	16,14	17,24	18,91	21,10	22,14	21,26
II. Vergi Dışı Nor.Gel.	1,07	0,62	0,69	0,88	1,24	1,10	1,07	1,38	2,28	2,41	2,78	4,13	3,88
III. Özel Gel. + Fonlar	1,36	2,18	2,26	3,45	2,74	2,77	1,88	1,96	2,22	2,52	2,43	2,08	1,71
IV. Katma Bütçe Gel.	0,38	0,43	0,36	0,32	0,23	0,27	0,29	0,30	0,33	0,35	0,32	0,36	0,39
Bütçe Dengesi	-2,97	-5,25	-4,29	-6,66	-3,88	-4,01	-8,23	-7,60	-7,11	-11,69	-10,56	-16,18	-13,93
Faiz Dışı Denge	0,55	-1,46	-0,64	-0,83	3,79	3,32	1,76	0,15	4,43	2,00	5,71	6,70	4,56
GSMH (Milyar TL)	397.177	634.393	1.103.605	1.997.323	3.887.903	7.854.887	14.978.067	29.393.262	53.518.332	78.282.967	125.596.129	179.480.078	280.550.667

2002 GSMH'si hükümet hedefidir

BÜTÇE GELİRLERİ (Milyar TL)	1999		2000		2001		2002	
	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.
Gelirler (A+B)	18.030.000	18.933.065	32.585.000	33.440.143	49.300.000	51.542.970	71.218.000	76.400.450
A. Genel Bütçe Gelirleri (I+II+III)	17.950.000	18.657.677	32.460.000	33.040.903	48.760.000	50.890.481	70.918.000	75.301.984
I. Vergi Gelirleri (a+b+c+d+e)	14.200.000	14.802.280	24.000.000	26.503.698	37.710.000	39.735.928	57.911.000	59.634.483
a. Gelirden Alınan Vergiler (1..5)	6.150.000	6.537.403	9.585.000	10.503.316	12.741.000	15.647.635	19.027.000	19.343.131
1. Gelir Vergisi	4.700.000	4.936.551	6.276.000	6.212.977	10.186.000	11.579.424	15.401.000	13.717.630
- Beyana Dayanan Gelir Vergisi	0	480.481		345.147	0	484.459	0	860.621
- Basit Usulde Gelir Vergisi	0	3.105		10.402	0	26.599	0	41.164
- Gelir Vergisi Tevkifatı	0	3.980.612		5.668.008	0	10.854.648	0	12.489.462
- G.V.K. Göre Alınan Geçici Vergi	0	110.624		180.264	0	213.512	0	325.271
- Devlet Tahvili Hazine Bonosu Faizi		361.729		9.156	0	206	0	1.112
2- Kurumlar Vergisi	1.450.000	1.549.525	3.309.000	2.356.787	2.100.000	3.675.665	3.595.000	5.575.489
- Beyana Dayanan Kurumlar Vergisi	0	502.989		397.325	0	689.615	0	1.079.548
- Kurumlar Vergisi Tevkifatı	0	47.728		24.792	0	35.289	0	52.287
- K.V.K. Göre Alınan Geçici Vergi	0	998.808		1.934.670	0	2.950.761	0	4.443.654
3-Ek Gelir Vergisi		21.370		95.619	0	6.429	0	6.191
4-Faiz Vergisi		5		1.640.655	455.000	382.209	31.000	41.372
5-Ek Kurumlar Vergisi		29.952		197.278	0	3.908	0	2.449
b. Servetten Alınan Vergiler (1..4)	127.000	178.235	243.000	346.646	397.000	433.284	695.000	734.338
1. Motorlu Taşıtlar Vergisi	117.000	126.201	224.000	201.157	378.000	398.868	669.000	695.936
2. Veraset ve İntikal Vergisi	10.000	10.535	19.000	13.111	19.000	21.882	26.000	30.061
3. Ek Motorlu Taşıtlar Vergisi		41.497		67.829	0	5.801	0	3.264
4. Ek Emlak Vergisi		2		64.549	0	6.733	0	5.077
c. Mal ve Hizmetlerden Alınan V. (1..11)	5.935.000	6.109.378	11.110.000	11.363.785	18.083.000	18.103.195	28.625.000	30.068.084
1. Dahilde Alınan KDV	2.500.000	2.433.262	4.628.000	4.487.808	7.220.000	7.289.543	10.608.000	11.542.737
2. Ek Vergi	120.000	144.526	450.000	532.528	771.000	820.346	1.376.000	1.147.036
3. Taşıtlar Alım Vergisi	185.000	204.200	278.000	429.580	431.000	302.900	490.000	143.406
4-Özel Tüketim Vergisi							0	6.007.370
-Petrol ve Doğalgaz Ürün.İlişkin.ÖTV								4.773.276
-Motorlu Taşıtlar Araçlarına İlişkin.ÖTV								303.797
-Kotalı Gazoz,Al. İç.ve Tüt.Mam.İl.ÖTV								852.886
-Dayanıklı Tüketim ve Diğer Mallara İlişkin.ÖTV								77.411
5. Akaryakıt Tüketim Vergisi	2.033.000	2.247.996	4.000.000	3.268.774	5.650.000	5.658.541	10.509.000	6.353.549
6. Banka ve Sigorta Muameleleri Ver.	480.000	466.063	736.000	858.154	1.180.000	1.511.207	1.588.000	983.429
7. Damga Vergisi	350.000	355.690	572.000	704.478	976.000	833.885	1.345.000	1.313.468
8. Harçlar	267.000	249.672	446.000	453.728	837.000	750.670	1.269.000	1.145.050
9. Özel İletişim Vergisi		5		415.872	618.000	592.072	975.000	852.250
10. Özel İşlem Vergisi		7.964		212.863	400.000	320.280	465.000	512.665
11.4705 S.K.G.Tahsil Ed.Özel İşlem V.						23.751		67.124
d. Dış Ticarettten Al. Vergiler (1+2+3)	1.987.000	1.976.954	3.061.500	4.289.401	6.479.000	5.551.053	9.560.000	9.487.176
1. Gümrük Vergileri	260.150	239.138	377.500	386.134	544.000	382.240	643.000	594.698
- Akar.Dışı Mad.Al.G.Ver.	250.000	233.694	372.500	382.611	542.000	379.834	640.000	590.927
- Akaryakıt Al.Güm.Ver.	10.000	5.267	4.800	3.380	1.700	2.224	2.800	3.410
- Tek ve Maktu Ver.	150	177	200	143	300	182	200	361
2. İthalde Alınan KDV	1.720.000	1.731.072	2.674.000	3.891.746	5.923.000	5.149.317	8.892.000	8.857.452
3. Diğer Dış Ticaret Gelirleri	6.850	6.744	10.000	11.521	12.000	19.496	25.000	35.026
e. Kaldırılan Vergi Artıkları	1.000	310	500	550	10.000	761	4.000	1.754

BÜTÇE GELİRLERİ (Milyar TL)	1999		2000		2001		2002	
	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.	Hedef	Gerç.
II. Vergi Dışı Normal G. (a+b+c+d+e+f)	1.850.000	1.883.461	5.620.000	3.486.493	6.778.000	7.418.386	7.007.000	10.876.744
a. Devletçe Yön. Kurumlar Has.	135.000	132.944	194.222	276.773	539.636	540.070	860.000	3.202.002
b. Devlet Patrimuvanı Gelirleri (1...6)	1.167.110	950.879	4.179.135	1.548.821	4.053.601	4.490.638	2.845.000	3.513.841
1. Taşınmaz Mallar Satış Gelirleri	75.000	23.527	790.001	106.573	77.001	264.787	250.002	169.295
2. Taşınmaz Mallar İdari Gelirleri	57.000	44.300	86.000	77.533	111.800	119.873	155.000	197.225
- Lojman Kira Gelirleri		21.569	36.000	39.397	55.100	57.212	75.000	98.454
- Ecrimisil Gelirler		7.146	15.000	11.894	20.000	19.168	25.000	25.464
- Diğer Taşınmaz Mallar İdari Gel.		15.585	35.000	26.242	36.700	43.493	55.000	73.307
3. Taşınır Mallar Gelirleri	23.020	30.683	61.550	89.308	114.670	123.332	184.800	199.942
4. Hazine Portföyü ve İştirak Gel.	520.090	412.497	2.723.084	741.644	2.949.630	3.076.031	942.198	1.603.915
5. Döner Sermaye Gelirleri	107.000	88.293	130.500	146.102	223.500	221.205	353.000	387.408
6. KİT lerden Sağl. Gel.	385.000	351.579	388.000	387.661	577.000	685.410	960.000	956.056
c. Faizler, İkras ve Taviz. Geri Al.	179.889	386.697	327.142	637.597	415.261	524.493	650.000	1.561.987
d. Cezalar (1+2+3)	298.001	274.611	367.001	445.942	806.002	924.528	1.200.000	1.391.076
1. Para Cezaları	15.000	15.903	22.000	36.468	56.000	59.733	99.970	109.944
2. Vergi Zam ve Cezaları	283.000	258.707	345.000	409.469	750.000	864.754	1.100.000	1.186.879
3. Trafik Cezaları	1	1	1	5	2	41	30	94.253
e. Çeşitli Gelirler	70.000	138.330	552.500	296.360	524.500	707.657	902.000	539.838
f-Rek. Kur.,RTÜK,İMKB ve SPK'dan Sağ.Gel.				281.000	439.000	231.000	550.000	668.000
III. Özel Gelirler ve Fonlar (a...h)	1.900.000	1.971.936	2.840.000	3.050.712	4.272.000	3.736.167	6.000.000	4.790.757
a. Hibe ve Yardımlar	25.000	7.521	70.000	17	350.000	21	300.000	405.391
b. Fonlar (1+2+3+4)	1.500.000	1.541.053	2.200.000	2.206.054	3.084.000	2.933.055	5.000.000	1.961.059
1. Tasfiye Edilen Fon Gelirleri	1.419.762	1.310.066	1.993.000	2.014.205	2.818.630	2.586.877		875.576
2. Bütçeleştirilen Fon Gelirleri							0	0
3. Fonlardan Aktar. Miktar	80.000	194.170	206.850	168.654	262.070	311.557	312.000	293.760
4. Diğer Fonlar	238	36.817	150	23.195	3.300	34.621	4.688.000	791.723
c. Eğitim Özel Gelirleri (4306 S.K.)	375.000	322.595	570.000	345.092	800.000	465.599	700.000	320.334
d-Bedelli Askerlik Özel Geliri				282.283	38.000	0	0	40.550
e. Madeni Para Baskı Avansı	0	4.000		6.000	0	4.500	0	14.000
f. İh.Faz.Mal ve Hiz.Sat.G.(3212 S.K.)	0	12.724		6.879	0	7.668	0	28.099
g. Kurum ve Müesseselerden	0	61.126		144.286	0	233.080	0	1.182.687
h. Diğer Özel Gelirler	0	22.917		60.101	0	92.244	0	838.637
B. Katma Bütçe Öz Gelirleri (I+II+III)	80.000	275.388	125.000	399.240	540.000	652.489	300.000	1.098.466
I. Vergi Gelirleri	1.009	9.934	1.423	12.636	1.528	8.041	2.966	41.993
II. Vergi Dışı Normal Gelirler	41.813	60.217	77.881	127.281	509.624	349.757	251.017	235.922
III. Özel Gelirler ve Fonlar	37.178	205.237	45.696	259.323	28.848	294.691	46.017	820.551

GENEL EKONOMİ

BÜTÇE KALEMLERİ (Milyar TL)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen
Harcamalar	490.438	902.454	1.724.194	3.961.308	8.050.252	15.614.441	28.084.685	46.705.028	80.579.065	115.485.633
Faiz Hariç Harcamalar	373.968	604.170	1.148.078	2.463.907	5.772.335	9.437.846	17.363.845	26.265.166	39.516.839	63.614.975
I. Personel	169.511	273.062	502.601	974.148	2.073.140	3.871.005	6.911.927	9.978.784	15.211.894	23.160.297
İşçilik Giderleri	23.109	32.136	81.966	128.497	261.324	455.853	971.404	1.708.554	2.539.041	3.201.080
Diğer Personel Giderleri	146.402	240.926	420.635	845.651	1.811.816	3.415.152	5.940.523	8.270.230	12.672.853	19.959.217
II. Diğer Cari	35.937	74.200	143.344	312.092	715.158	1.316.835	2.260.863	3.635.153	5.236.128	7.889.422
M.S.B.	19.046	42.980	83.283	190.771	452.950	826.506	1.409.962	2.326.906	3.276.084	4.528.188
Jandarma	3.930	8.755	15.970	28.281	51.996	106.208	183.451	268.779	357.317	607.237
Emniyet	1.462	2.969	6.511	11.364	24.454	43.044	71.548	113.289	154.924	287.604
Diğer Kuruluşlar	11.499	19.496	37.580	81.676	185.758	341.077	595.902	926.179	1.447.803	2.466.393
III. Yatırım Harcamaları	57.565	77.016	102.989	255.356	640.134	999.320	1.544.427	2.475.116	4.149.580	6.887.544
IV. Transfer Harcamaları	227.425	478.176	975.260	2.419.712	4.621.820	9.427.281	17.367.468	30.615.975	55.981.463	77.548.370
1. Faiz Ödemeleri	116.470	298.284	576.116	1.497.401	2.277.917	6.176.595	10.720.840	20.439.862	41.062.226	51.870.658
İç Borç Faizi	92.518	233.167	475.520	1.329.087	1.977.967	5.629.514	9.824.622	18.791.862	37.494.301	46.807.037
Devlet Tahvil Faizi	45.218	112.667	110.899	327.956	860.567	2.588.938	4.815.769	17.145.493	31.610.691	34.327.248
Hazine Bono Faizi	47.300	120.500	364.621	1.001.131	1.117.400	3.036.576	5.005.853	1.640.369	5.883.610	12.479.789
Kısa Vadeli Avans Faizi	0	0	0	0	0	4.000	3.000	6.000	0	0
Dış Borç Faizi	23.952	65.117	100.596	168.314	299.950	547.081	896.218	1.648.000	3.567.925	5.063.621
2. KİT'lere Transferler	21.970	21.000	45.440	50.244	123.450	159.960	416.800	885.908	1.107.081	2.170.000
KİT'lere Sermaye Transferi					121.400	145.000	323.800	827.852	1.011.600	1.398.000
Görev Zararları					2.050	14.960	93.000	58.056	95.481	772.000
3. Vergi İadeleri	21.251	31.147	63.620	104.900	249.499	539.253	1.159.991	1.632.049	2.918.206	5.665.743
İhracatta KDV İadesi	5.270	15.439	38.884	61.250	149.751	304.709	456.667	770.983	1.692.166	3.475.753
Emeklilere Vergi İadesi	13.879	11.881	12.937	20.970	49.000	92.110	147.155	222.539	297.705	560.136
Reddiyat	2.102	3.827	11.799	22.680	50.748	142.434	556.169	638.527	928.335	1.629.854
4. Sosyal Güvenlik	11.000	34.480	108.205	335.300	760.000	1.400.000	2.750.000	3.321.098	5.112.000	11.205.000
Emekli Sandığı	11.000	20.000	41.000	119.200	300.000	514.000	1.035.000	1.775.000	2.625.000	4.822.000
SSK	0	14.480	59.205	146.000	337.000	451.000	1.105.000	400.000	730.000	3.180.000
BAĞKUR	0	0	8.000	70.100	123.000	435.000	610.000	1.050.685	1.437.000	2.943.000
İşsizlik Sigorta Fonu								95.413	320.000	260.000

BÜTÇE KALEMLERİ (Milyar TL)	1993	1994	1995	1996	1997	1998	1999	2000	2001	2002
	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen	Gerçekleşen
5. Kamulaştırma	1.738	1.795	2.587	6.763	25.048	40.608	60.094	117.118	106.546	269.829
6. Devlet İştiraklerine Kat. Payı	1.310	1.748	5.292	24.950	180.371	30.000	176.442	248.200	513.150	25.000
7. Belediyeler	1.060	1.879	5.711	14.123	43.367	21.253	41.038	49.364	57.766	50.585
8.Siyasi Partilere				1.167	2.791	4.004	20.786	14.383	22.354	122.114
9.MTA'ya Yardım						12.500	22.460	35.760	49.634	73.000
10.TUBİTAK'a Yardım						10.004	20.160	35.624	53.551	83.435
11.İstihbarat Hiz.Per.Gid				6.852	20.161	33.084	52.039	71.725	105.554	160.149
12. Kıbrıs	575	1.344	1.833	6.868	22.900	44.690	61.077	127.650	239.691	391.535
13. Uluslararası Kur.Kat.Payı	315	1.489	3.384	7.615	12.135	19.924	37.208	50.618	48.353	61.842
14. Kredi Yurtlar	2.155	3.766	5.245	15.037	28.200	56.600	107.900	173.000	270.328	445.000
15. Tarımsal Destekleme	0	8.992	17.098	51.861	250.929	180.000	225.510	358.501	1.032.578	1.867.600
Pamuk ve Diğer Ürünler	0	200	0	0	156.179	40.000	99.010	209.101	362.150	240.000
Gübre	0	8.792	17.098	51.861	94.750	140.000	121.500	120.000	120.578	0
Hayvancılık	0	0	0	0	0	0	5.000	29.400	49.000	75.000
Doğrudan Gelir Desteği								0	500.850	1.469.000
Tütün Ofisi								0	0	83.600
Şeker Pancarı Alımı										0
16. Fon Ödemeleri	16.100	49.130	64.886	168.480	387.341	428.563	985.797	1.995.073	1.480.497	234.000
Destekleme Fiyat İstikrar Fonu	8.642	14.140	27.600	67.275	113.175	113.220	459.600	573.860	280.000	234.000
Afetler FonunaAit Hizmetler									488.084	0
Diğer Fonlar	7.458	34.990	37.286	101.205	274.166	315.343	526.197	1.421.213	712.413	0
17. Program Dışı Görev Zararı	985	2.388	9.640	24.204	49.200	7.000	0	145.400	388.391	50.000
18.Geçen Yıllar Borçları						14.226	30.485	55.698	87.599	133.877
19.Öğr.Yap.Sos Transfer				10.047	24.900	35.482	57.971	86.763	134.250	196.218
20. Yedek Ödenek	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
21. Yatırımları Hızlandırma Öd.	0	0	0	0	0	0	0	0	0	0
22. Deprem									0	0
23. Diğer Transferler	32.496	20.734	66.203	93.900	163.611	213.535	420.870	772.181	1.191.708	2.472.785

KAMU DENGESİ

2001 Yılı Bütçe Gerçekleşmesi	Ocak	Şubat	Mart	Nisan	Mayıs	Haziran	Temmuz	Ağustos	Eylül	Ekim	Kasım	Aralık	Yılsonu	Yüzde
Aylık Kümülatif (Milyar TL)													Hedefi	Grçkışme
Harcamalar	3.136.497	7.387.040	10.650.777	15.237.121	24.132.924	31.031.574	39.340.317	47.162.283	54.807.118	65.207.821	72.670.319	80.379.004	78.999.962	101,7
Faiz Hariç Harcama	1.809.202	3.695.022	5.841.459	8.859.209	12.195.905	15.290.242	18.727.949	22.021.542	25.291.732	29.115.462	33.152.296	39.314.395	37.731.562	104,2
I. Personel	1.080.174	2.037.648	3.025.677	4.079.530	5.317.702	6.509.172	7.789.870	9.015.630	10.461.159	11.926.683	13.455.035	15.203.977	14.630.000	103,9
II. Diğer Cari	26.812	124.935	268.799	619.190	965.569	1.283.372	1.728.260	2.025.165	2.352.352	2.975.257	3.503.954	5.164.362	5.299.781	97,4
III. Yatırım	1.530	90.438	181.775	573.690	804.327	975.368	1.423.804	1.743.394	2.099.761	2.537.270	3.052.320	4.139.803	3.749.629	110,4
IV. Transfer	2.027.981	5.134.019	7.174.526	9.964.711	17.045.326	22.263.662	28.398.383	34.378.094	39.893.846	47.768.611	52.659.010	55.870.862	55.320.552	101,0
1. Borç Faizi	1.327.295	3.692.018	4.809.318	6.377.912	11.937.019	15.741.332	20.612.368	25.140.741	29.515.386	36.092.359	39.518.023	41.064.609	41.268.400	99,5
2. Diğerleri	700.686	1.442.001	2.365.208	3.586.799	5.108.307	6.522.330	7.786.015	9.237.353	10.378.460	11.676.252	13.140.987	14.806.253	14.052.152	105,4
Gelirler	3.100.938	7.292.477	10.560.642	14.904.173	19.324.609	22.927.831	27.035.074	32.249.927	36.373.043	41.216.879	47.117.688	51.812.542	49.300.000	105,1
I. Vergi Gelirleri	2.498.490	4.859.819	7.064.918	9.783.904	13.483.015	16.560.761	19.737.883	24.201.542	27.439.037	31.155.334	36.023.154	39.767.892	37.710.000	105,5
II. Vergi Dışı Normal Gelirler	215.113	1.758.161	2.606.514	3.719.942	4.045.455	4.368.478	4.747.291	5.265.870	5.715.984	6.398.488	6.848.529	7.398.155	6.778.000	109,1
III. Özel Gelir ve Fonlar	279.926	538.887	696.990	1.171.536	1.524.324	1.682.863	2.193.962	2.383.913	2.764.762	3.096.535	3.625.467	3.977.549	4.272.000	93,1
IV. Katma Bütçeli İdareler Gelirle	107.409	135.610	192.220	228.791	271.815	315.729	355.938	398.602	453.260	566.522	620.538	668.946	540.000	123,9
Bütçe Dengesi	-35.559	-94.563	-90.135	-332.948	-4.808.315	-8.103.743	-12.305.243	-14.912.356	-18.434.075	-23.990.942	-25.552.631	-28.566.462	-29.699.962	96,2
Faiz Dışı Denge	1.291.736	3.597.455	4.719.183	6.044.964	7.128.704	7.637.589	8.307.125	10.228.385	11.081.311	12.101.417	13.965.392	12.498.147	11.568.438	108,0

• Aralık ayı gerçekleşmesi, bütçe açığında 1 katrilyon liraya yakın bir tasarruf ve faiz dışı fazlada da aynı oranda olumlu bir sapma yakalandığını gösteriyor. Harcamalardaki sapmanın gelirlerdeki olumlu yöndeki sapma ile telafi edilmesi sevindirici. Reel sektörün KDV'nin düşürülmesi yönündeki talepleri, daha kasım ayında yıl sonu hedeflerine ulaşılmış olması nedeniyle realize edildi. Satışlardaki canlanmanın bu nedenle KDV tahsilatına hareket getirdiği ifade ediliyor. Bununla birlikte, 2001 yılında tahakkuk eden vergi gelirleri ile tahsilat arasındaki oranın da ekonomik kriz nedeniyle büyüdüğü gözlemlenmekte. 2001 yılında toplam tahakkuk eden 44 katrilyon liralık vergi gelirlerini karşılık tahsilat 39,8 katrilyon lira seviyesinde kaldı.

Vergide 2001 Performansı		
Vergiler	Ö. Gereken Vergi (trilyon lira)	Ödenen Vergi (trilyon lira)
Gelir vergisi	13.012	11.579
Kurumlar vergisi	4.142	3.676
Motorlu taşıtlar ver.	566	399
Veraset ve intikal ver.	56	22
Ek motorlu taşıtlar ver.	17	6
Ek emlak ver.	12	7
Dahilde alınan KDV	9.188	7.289
Ek vergi	826	820
Taahhüt alım vergisi	305	303
Akaryakıt tüketim ver.	5.672	5.659
Banka ve sigor. mu. ver.	1.532	1.511
Damga vergisi	927	834
Harçlar	829	783
Özel iletişim vergisi	592	592
Özel işlem vergisi	348	320
Gümrük vergileri	382	382
İthalde alınan KDV	5.149	5.149
Toplam vergi gelir.	44.022	39.768
Toplam gelirler	58.535	51.813

6 PARA VE MALİYE POLİTİKALARI

6.1 Ekonomi Politikaları

Politika, kelime anlamı olarak belirli bir hedefe ulaşmak veya belirli bir sorunu çözmek amacıyla bir takım araç ve yöntemlerin bir araya getirilmesi süreci olarak tanımlanabilir. Dolayısı ile, bu tanımdan hareket edildiğinde, ekonomi politikası, ekonomide belli hedefleri gerçekleştirmek (refah düzeyinin artırılması, verimliliğin sağlanması) veya belirli sorunları çözmek amacıyla (işsizlik, yoksulluk) belirli ekonomik araç ve yöntemlerin bir araya getirilmesi sürecidir, şeklinde tanımlanabilir. Demokratik bir ülkede, partiler sorunlara çözüm modelleri ve araçları ile halkın karşısına çıkıp oy isterler ve hükümete geldiklerinde bu politikaları uygulamaya çalışırlar.

Ekonomi politikaları, günümüzde farklı noktalara bağlı olarak ayırma tabi tutulmaktadır. Bununla birlikte, en yaygın kullanılan ayrıştırma kullanılan araç ve yöntemlere göre ayrıştırmadır. Buna göre, kullanılan araç ve yöntemlere bağlı olarak ekonomi politikaları, para politikası, maliye politikası ve direkt kontrol politikaları (fiyat kontrol politikaları ve dış ticaret kontrol politikaları) olarak üçlü bir ayırma tabi tutulabilir.

Aynı para ve maliye politikası araçlarından yararlanarak bir ülke, kendisini deflasyonist bir baskıdan veya enflasyonist bir baskıdan kurtarmaya çalışır. Eğer, ekonomi bir enflasyonist baskı yaşıyor ise, para ve maliye politikaları daraltıcı boyutta uygulanacak; eğer ekonomi deflasyonist bir baskı altında ise para ve maliye politikaları genişletici boyutta uygulanacaktır. Enflasyonla mücadeleyi öngören programlarda iki ana kategori öne çıkmaktadır: Ortodoks Anti-Enflasyonist Politikalar ve Heterodoks Anti-Enflasyonist Politikalar. Ortodoks programlar, IMF'in alışlagelmiş enflasyonla mücadele programları olarak ifade edilebilir. Bu programlar enflasyonla mücadelede gereken başarıyı çoğunlukla yakalayamamıştır. Bu nedenle, alışlagelmiş yöntemlerin dışına taşın ve radikal bir uygulamayı gerektiren Heterodoks programlar zaman zaman öne çıkmıştır ve çoğunlukla başarılı olmuştur. Bu iki farklı programda ekonomik reformlar benzerlik arzederken, esas farkı reform sürecine geçiş öncesinde uygulanan stabilizyon süreci oluşturmaktadır. Heterodoks programlar, toplumsal uzlaşma içerisinde, tek bir partinin Meclis'te çoğunluğu elinde bulundurduğu periyotlarda, ekonomideki tüm fiyat türlerinin dondurulması suretiyle enflasyonda radikal bir düşüşü sağlayan 18 aylık programlar olarak da tanımlanabilir.

6.2 Maliye Politikası

Kamu Kesimi, bir yandan yaptığı harcamalar ile geliri artırıcı etki yaparken bir yandan da topladığı vergiler ile geliri düşürücü bir etkiye sahiptir. Devletin istihdam, gelir, fiyat seviyeleri gibi makro ekonomik değişkenleri etkileyebilmek için kamu harcamalarını (cari harcamalar, yatırım harcamaları ve transfer harcamaları) ve kamu gelirlerini (vergi gelirleri, vergi dışı normal gelirler, özel gelir ve fonlar) kullanması maliye politikası olarak adlandırılmaktadır. Örnek vermek gerekir ise, kamu harcamalarını artırarak ve/veya halktan ve kurumlardan toplanan verginin yükünü azaltarak ulusal ekonomideki toplam tüketim harcamalarını artırmaya yönelik olarak izlenen maliye politikasına *genişlemeci maliye politikası*, kamu harcamalarını azaltarak ve/veya vergileri artırarak toplam tüketim harcamalarını azaltmaya yönelik politikaya da *daraltıcı maliye politikası* denmektedir. Maliye politikasının etkinliği iki temel faktöre bağlıdır:

- Yatırım harcamalarının faiz hadlerine olan duyarlılığı
- Talep edilen para miktarının faiz hadlerine olan duyarlılığı.

6.3 Para Politikası

Para politikası, her ülkenin merkez bankasının çeşitli makro hedefleri gerçekleştirmek ve/veya çeşitli makro sorunlara çözüm yaratmak amacıyla çeşitli parasal araçlar vasıtası ile uyguladığı politikayı ifade etmektedir. Dünyada, bağımsız, yarı bağımlı ve tam bağımlı merkez bankacılığı uygulamalarına bağlı olarak, para politikasının etkinliği merkez bankasının pozsyonuna göre farklılık arz etmektedir. Yani, **bir ülkenin merkez bankasının bağımsızlığı ile para politikasının etkinliği arasında doğru orantılı bir ilişki söz konusudur.** Piyasa ekonomisi mantığının benimsenmiş olduğu bir ekonomide Merkez Bankası'nın özerkliği çok önemlidir. Özellikle, 5 Kasım 2001 tarihinde yürürlüğe giren son düzenleme TCMB'na özerklik konusunda yeni olanaklar sağlamaktadır. Merkez Bankası faiz ve döviz kuru silahını kullanarak, ekonomideki parasal büyüklükleri etkiler; parasal büyüklükleri baskı altında tutar veya parasal büyüklükler üzerindeki baskıyı hafifletir. Para politikası kararları alınırken ekonomi yönetiminin ve onun bir parçası olarak Merkez Bankası'nın temel hedefi enflasyona neden olmaksızın tam istihdam düzeyine ulaşmak ve bunu sürdürmektir. Parasal büyüklüklerin ve ekonomideki likiditenin daha hızlı genişlemesini ve faiz oranlarının düşmesini sağlamaya yönelik para politikasına *genişlemeci para politikası*, para arzındaki artışı yavaşlatmayı, hatta para arzını daraltmayı ve faiz oranlarının yükselmesini sağlamaya dönük para politikasına da *daraltıcı para politikası* denmektedir. Para politikasının etkinliği iki anahtar etmene bağlıdır:

- Reel para talebinin faiz oranına duyarlılığına.
- Yatırım talebinin faiz oranına duyarlılığına.

Merkez bankası temelde beş temel para politikası aracı kullanmaktadır. Bunlar,

- Zorunlu Karşılıklar Oranı
- Disponibilite Oranı
- Reeskont Oranı
- Açık Piyasa İşlemleri
- Bankacılık Sistemi'nin Yönlendirilmesi

Ekonomi alanında bilinen en temel denge olarak **M.V=P.T** olarak ifade edebileceğimiz Cambridge Denklemi'nde; esasen '**P**' Fiyatlar Genel Seviyesi'ni, '**T**' ise Ticari İşlem Hacmi'ni temsil eder. **Aslında P.T Nominal GSMH'dır.** Yani, '**M**' Para Arzı ve '**V**' Paranın Dolaşım Hızı'nın (para arzının ortalama kullanım hızının) çarpımı Nominal GSMH'ya eşittir. Eğer, Nominal GSMH için bir artış oranı hedefi var ise, ki bu hedef 2002 yılı için % 58'dir. Para Arzı ile Paranın Dolaşım Hızı'nın çarpımı sonrası ortaya çıkan değer de yine eşitliği sağlamak anlamında % 58 artması gerekir. Bu durumda, eğer ekonomide paranın dolaşım hızı V düşüyor ise, GSMH artış hedefini gerçekleştirmek için Merkez Bankası Para Arzı M'yi arttırmak zorundadır. Nitekim, TCMB 31 Mart 2002 tarihli Zorunlu Karşılıklar ve Disponibilite Tebliği ile bu noktayı hedeflemiştir.

Ulusal ekonomi birbirinden farklı Para Arzı tanımlarını bünyesinde bulundurur. Merkez Bankası elindeki beş adet para politikası silahı ile ya para arzlarını daraltarak, ya da genişlemesine izin vererek hedeflere ulaşılmasına, makro değişkenlerin etkilenmesine çalışır.

M1 Para Arzı= Dolaşımdaki Para (Dolaşıma Çıkmış Banknot+Madeni Para – Banka Kasaları) + Vadesiz Ticari Mevduat + Vadesiz Tasarruf Mevduatı + Vadesiz Diğer Mevduat + TCMB'deki Mevduat

M2 Para Arzı= M1 Para Arzı + Vadeli Ticari Mevduat +Vadeli Tasarruf Mevduatı + Vadeli Diğer Mevduat

M2Y Para Arzı= M2 Para Arzı + Döviz Tevdiat Hesapları

M3A Para Arzı= M2 Para Arzı + Resmi Mevduat

M3 Para Arzı= M3A Para Arzı + TCMB'deki Diğer Mevduat

M3Y Para Arzı= M3 Para Arzı + Döviz Tevdiat Hesapları formülleri ile bulunabilmektedir.

Merkez Bankası'nın yarattığı en büyük parasal değer ise Merkez Bankası Parası olarak ifade edilebilir, ki Merkez Bankası Parası içerisinde Rezerv Para'yı da içermektedir.

Emisyon + Bankalar Zorunlu Karşılıkları + Bankalar Serbest Mevduatı + Fon Hesapları + TCMB Nezdindeki Banka Dışı Kesim Mevduatı = **Rezerv Para**'ya eşit olup;
Rezerv Para + Açık Piyasa İşlemleri + TCMB Nezdindeki Kamu Mevduatı = **Merkez Bankası Parası**'nı vermektedir.

Özellikle, IMF ile 1994 yılından bu yana gerçekleştirilen stand-by anlaşmalarına bağlı olarak, Merkez Bankası'nın klasik bilanço mantığına dayalı olarak hazırlanan Merkez Bankası Vaziyet (Aktif-Pasif) Durumu, daha etkin izlenebilir olması açısından Analitik Bilanço'yla takibe ağırlık verilmiştir. Bu çerçevede, Vaziyet'in Aktif ve Pasifinde yer almakta olan kalemler, Analitik Bilanço'nun Aktif ve Pasif tarafında dört ana kalem altında birleştirilmiştir.

A	ANALİTİK BİLANÇO	P
DİŞ VARLIKLAR	TOPTAN DİŞ YÜKÜMLÜLÜKLER	
İÇ VARLIKLAR	MERKEZ BANKASI PARASI	

İdeal bir Merkez Bankası Analitik Bilançosu'nda Aktiflerin önemli bir kısmının Dış Varlıklar'dan oluşması, Pasifte ise ağırlığın Merkez Bankası Parası'nda olması arzu edilir. TCMB, bu konuda önemli bir ilerleme kaydetmiş olmakla birlikte, yine de henüz ideal dengeyi oluşturamamıştır.

6.4 Paradan Sıfır Atılması ve YTL

Türk ekonomisinin gündeminde yer alan önemli konu başlıklarından birisi, Türk Lirası'ndan 6 sıfır atılmasıdır. Paradan sıfır atılması, kronik ve hiper, yani yüksek enflasyon yaşamış her ülkede, birbirine benzer nedenler ile, yani eski paraya duyulan itibarın azalması ve çok sıfırlı bir paranın yarattığı muhasebe kayıt ve işlem zorluklarına bağlı olarak gerekli görülmüştür. Nitekim, aralarında gelişmiş ülkelerin de yer aldığı 49 ülke, bugüne kadar paralarından sıfır atmışlardır. Türkiye, parasından sıfır atmış olan 50. ülke olacaktır.

BANKNOTLARINDAN SIFIR ATAN ÜLKELER (Kaynak: TCMB, Türk Lirasından Sıfır Atılması; Mayıs 2004)

ÜLKE ADI (KAÇ KEZ SIFIR ATTIĞI)	TARİH	kac kez	sıfır	ATILAN SIFIR SAYISI / DEĞİŞİM ORANI	YENİ PARA BİRİMİ VE DEĞERİ
BREZİLYA (6)	1 Temmuz 1994	6	3	3 sıfır/2.75	2,750 cruzeiros reais=1 real
	Ağustos 1993	6	3	3 sıfır	1,000 cruzeiros=1 cruzeiro real
	Mart 1990	6	0	-	1 cruzado novo=1 cruzeiro
	Mayıs 1970	6	3	3 sıfır	1,000 cruzeiros novos=1 cruzeiro
	Ocak 1989	6	3	3 sıfır	1,000 cruzados=1 cruzado novo
	Şubat 1967	6	3	3 sıfır	1,000 cruzeiros=1 cruzeiro novo
	Şubat 1986	6	3	3 sıfır	1,000 cruzeiros=1 cruzado
SİRBİSTAN-KARADAĞ (YUGOSLAVYA) (6)	1 Ocak 1966	6	2	2 sıfır	100 dinars=1 yeni dinar
	1992	6	1	1 sıfır	10 dinars=1 yeni dinar
	3 Ocak 1990	6	4	4 sıfır	10,000 dinars=1 yeni dinar
	Ekim 1993	6	6	6 sıfır	1,000,000 dinars=1 (october)dinar
	Ekim 1993 (**)	6	9	9 sıfır	1,000,000,000 (october) dinars=(1994) dinar
	Ocak 1994 (**)	6	6	6 sıfır/12	12,000,000 1994 dinars=1 super dinar
ARJANTİN (4)	Haziran 1983	4	4	4 sıfır	10,000 Pesos Ley = 1 Peso Argentino (\$a)
	Haziran 1985	4	3	3 sıfır	1,000 Pesos Argentinos = 1 Austral
	Ocak 1970	4	2	2 sıfır	100 Pesos Moneda Nacional = 1 Peso Ley
	Ocak 1992	4	4	4 sıfır	10,000 Australes = 1 Peso Convertible
İSRAİL (4)	1 Ocak 1960	4	2	2 sıfır	100 agorot=1 pound
	24 Aralık 1948	4	3	3 sıfır	1,000 prutot=1 pound
	24 Şubat 1980	4	1	1 sıfır	10 pounds=1 sheqel
	4 Eylül 1985	4	3	3 sıfır	1,000 eski sheqalim=1 yeni sheqel
DEM.KONGO CUMHURİYETİ(ZAİRE) (3)	1967	3	3	3 sıfır	1,000 congolese francs=1 zaire
	1993	3	6	6 sıfır/3	3,000,000 zaires=1 nouveau zaire
	1998	3	5	5 sıfır	100,000 nouveaux zaires= 1 franc congolaise
RUSYA (3)	Aralık 1947	3	1	1 sıfır	10 (eski) rubles=1 (yeni) ruble
	Ocak 1961	3	1	1 sıfır	10 ruble= 1 (yeni) ruble
	1 Ocak 1998	3	3	3 sıfır	1,000 ruble=1 (yeni) ruble
VİETNAM (3)	1959	3	3	3 sıfır	1,000 dong(north)=1 yeni dong (north)
	1975	3	2	2 sıfır/5	500 piastres(South)= 1 yeni south vietnam dong
	Eylül 1985	3	1	1 sıfır	10 don=1 yeni
ALMANYA (2)	Kasım 1923	2	12	12 sıfır	1,000,000,000,000 Mark = 1 Rentenmark
	20 Haziran 1948	2	1	1 sıfır	10 Reichsmark = 1 Deutsche mark
ANGOLA (2)	Temmuz 1995	2	3	3 sıfır	1000 Novas Kwanzas = 1 Kwanza Reajustado
	1 Aralık 1999	2	6	6 sıfır	1,000,000 Kwanzas Reajustados = 1 Kwanza
BEYAZ RUSYA (2)	25 Mayıs 1992	2	1	1 sıfır	10 Soviet Rubles = 1 Rubel
	1 Ocak 2000	2	3	3 sıfır	1,000 Rubles = 1 Yeni Ruble

GENEL EKONOMİ

BOLİVYA (2)	Ocak 1963	2	3	3 sıfır	1,000 Bolivianos = 1 Peso Boliviano
	Ocak 1987	2	6	6 sıfır	1,000,000 Pesos Bolivianos= 1 Boliviano
BULGARİSTAN (2)	1 Temmuz 1999	2	3	3 sıfır	1,000 (eski) leva=1 (yeni) lev
	Ocak 1962	2	1	1 sıfır	10 (eski) leva=1 heavy lev
FRANSA (1)	1960	2	2	2 sıfır	100 Francs=1 nouveau francs
LAOS (2)	Aralık 1979	2	2	2 sıfır	100 liberation kip=1 yeni kip
	Haziran 1976	2	1	1 sıfır/2	20 eski kip=1 lao liberation kip
PERU (2)	1 Temmuz 1991	2	6	6 sıfır	1,000,000 intis=1 nuevo sol
	1985	2	3	3 sıfır	1,000 soles=1 inti
ŞİLİ (2)	Eylül 1975	2	3	3 sıfır	1,000 escudos=1 peso
	Ocak 1960	2	3	3 sıfır	1,000 pesos=1 escudo
URUGUAY (2)	1975	2	3	3 sıfır	1,000 pesos oro=1 nuevo peso
	1993	2	3	3 sıfır	1,000 nuevos pesos=1 peso uruguayo
AFGANİSTAN (1)	Ekim 2002	1	3	3 sıfır	1,000 Afgani= 1 Yeni Afgani
ARNAVUTLUK (1)	Ağustos 1965	1	1	1 sıfır	10 (eski) Leke = 1 Yeni Lek
AZERBAYCAN (1)	1992 Sonu	1	1	1 sıfır	10 Soviet Rubles = 1 Manat
BAHREYN (1)	Ekim 1965	1	1	1 sıfır	10 Gulf Rupees = 1 Dinar
ÇİN (1)	Mart 1955	1	4	4 sıfır	10,000 (eski) yuan=1 (yeni) yuan
ESTONYA (1)	20 Haziran 1992	1	1	1 sıfır	10 rubles=1 kroon
FAS (1)	Ekim 1959	1	2	2 sıfır	100 Francs=1 dirhem
FİNLANDİYA (1)	1963	1	2	2 sıfır	100 (eski) markkaa=1 (yeni) markkaa
G. KORE (1)	1962	1	1	1 sıfır	10 hwan=1 won
GİNE (CONAKRY) (1)	1971	1	1	1 sıfır	10 francs=1 syli
	1985	1	0		1 syli=franc guineen
	Mart 1960	1	0		1 CFA franc=franc
GÜRCİSTAN (1)	25 Eylül 1995	1	6	6 sıfır	1,000,000 kuponi=1 Lari
HİRVATİSTAN (1)	30 Mayıs 1994	1	3	3 sıfır	1,000 croatian dinara=1 Kuna
İZLANDA (1)	Ocak 1981	1	2	2 sıfır	100 (eski)kronur=1 krona
K.KORE (1)	Şubat 1959	1	2	2 sıfır	100 eski won=1 yeni won
KIRGIZİSTAN (1)	10 Mayıs 1993	1	2	2 sıfır/2	200 ruble=1 som
LETONYA (1)	1 Mart 1993	1	2	2 sıfır/2	200 rublu=1 lat
LİTVANYA (1)	Haziran 1993	1	2	2 sıfır	100 talonu=1 litas
MACARİSTAN (1)	Ağustos 1946	1	5	5 sıfır/4	400,000 quadrillion pengoe=1 forint
MAKEDONYA (1)	Mayıs 1993	1	2	2 sıfır	100 eski denari=1 yeni denari
MEKSİKA (1)	Ocak 1993	1	3	3 sıfır	1,000 pesos=1 nuevo peso
	Ocak 1996	1	0		1 nuevo peso=1 peso
MeskiOVYA (1)	1993	1	3	3 sıfır	1,000 (ruble)coupons=1 lei (coupon)
NİKARAGUA (1)	15 Şubat 1988	1	3	3 sıfır	1,000 cordobas=1 yeni cordoba
ÖZBEKİSTAN (1)	1 Temmuz 1994	1	3	3 sıfır	1,000 sum-coupons=1 Sum-note
PARAGUAY (1)	Ekim 1943	1	2	2 sıfır	100 pesos fuertes=1 guarani
POLONYA (1)	Ocak 1995	1	4	4 sıfır	10,000 (eski) zlotych=1 (yeni) zloty
ROMANYA (1)	Ağustos 1947	1	4	4 sıfır/2	20,000 (eski) lei=1 yeni leu
SUDAN (1)	1992	1	1	1 sıfır	10 pounds=1 dinar
TAYVAN (1)	15 Haziran 1949	1	4	4 sıfır/4	40,000 Taiwan doları=1 yeni taiwan dollar
TUNUS (1)	Aralık 1958	1	3	3 sıfır	1,000 Francs= 1 dinar
UGANDA (1)	1987	1	2	2 sıfır	100 shillings=1 yeni shilling
UKRAYNA (1)	2 Eylül 1996	1	5	5 sıfır	100,000 karbovanets=1 hryvnia
YUNANİSTAN (1)	Mayıs 1954	1	3	3 sıfır	1,000 (eski) drachmai=1 Drachma

Bol sıfırlı rakamlar;

- Parasal değerlerin yazılmasında ve ifade edilmesinde,
- Vezne işlemlerinde,
- Muhasebe ve istatistik kayıtlarında,
- Bilgi işlem programlarında,
- Ödeme sistemlerinde,
- Fiyat etiketlemelerinde,
- Benzin pompalarından taksimetrelere kadar günlük hayatta birçok alanda ilave maliyetlere, zaman maliyeti dahil, neden olmaktadır.

Bu konuda en çarpıcı örnek şu şekilde ifade edilebilir: Dünyada 7,471 katılımcı üyenin sorunsuz bir şekilde işlemlerini gerçekleştirdiği SWIFT sisteminde, en çok 14 haneye kadar değerlerin ifadesi mümkün olduğu için, örneğin 99 trilyon TL'nin üzerinde işlem yapılamamaktadır.

Parasından sıfır atan ülke örnekleri dikkate alındığında şu önemli tespitler paylaşılabilir:

- ✓ Paradan sıfır atılması genellikle bir **istikrar programıyla birlikte** gündeme gelmiş ve farklı enflasyon oranlarında sıfır atılmıştır.
- ✓ İstikrar programı başarıyla sonuçlanan ülkelerden İsrail'de, programa başladıktan kısa bir süre sonra para reformu gerçekleştirilmiştir.
- ✓ Polonya, Bolivya ve Bulgaristan'da ise **istikrar programının enflasyon üzerindeki olumlu etkileri ortaya çıktıktan sonra** para reformu gerçekleştirilmiştir. Bugün daha ziyade **önerilen yöntem** budur.
- ✓ Programların başarısızlığa uğradığı durumlarda (Arjantin ve Brezilya örneği) bir süre sonra paradan **yeniden sıfır atma gerekliliği** ortaya çıkmıştır.
- ✓ Paradan sıfır atma uygulamasının ilk aylarında, fiyatlarda yuvarlama nedeniyle az da olsa bir artış olabilmektedir.

Bununla birlikte, AB ülkelerinde ulaştırma sektöründe görülen fiyat artışları ve yuvarlamadan kaynaklanan fiyat artışı hariç, genel olarak enflasyonu besleyen bir etki görülmemiştir. Küsüratın tama yuvarlanma olasılığı nedeniyle parasal yanılısamanın da etkisiyle ortaya çıkabilecek fiyat artışı açısından; Euro'ya geçiş sürecinde 12 farklı dönüşüm kurunun kullanılması ve günlük hayatta daha sık tüketilen mal ve hizmet fiyatlarında artış olması, yuvarlama etkisini ön plana çıkarmıştır. Bununla birlikte, Euro bölgesinde 2002 yılı enflasyon oranı (% 2.2) 2001 yılının enflasyon oranının (% 2.5) altında gerçekleşmiştir. Avrupa İstatistik Kurumu Eurostat tarafından yapılan açıklamalara göre; Euro'ya geçişin fiyat artışlarına etkisi 2002 yılının ilk 6 ayında, ülkeden ülkeye % 0 ile % 0.16 arasında değişmekte olup, % 0.2'yi geçmemiştir. Diğer taraftan, enflasyon, fiyat artışlarındaki devamlılığı ifade eden bir olgudur. Fiyat yuvarlamaları, yüksek enflasyon ortamında tedavülden kaldırılan kupürlerin ve madeni para kullanma alışkanlığının yitirilmesinin etkisiyle süreklilik arz ederken, TL'den sıfır atma operasyonu ile ortaya çıkabilecek fiyat artışlarının süreklilik arz etmesi beklenmemektedir.

1 Ocak 2005'den itibaren yeni bir dönem

Türk Lirası'ndan sıfır atılması, Türk ekonomisinde 1980'lerin başlarından bu yana tartışılmaktadır. 1970'lerde başlayan enflasyonist sürecin etkisiyle emisyon hacmi 1980 yılı sonuna göre 38,318 kat artarak 31 Aralık 2003 itibariyle yaklaşık 10.7 katrilyon TL'ye ulaşmıştır. Paramızın satın alma gücü enflasyon nedeniyle sürekli düşmüş, 1981 yılından bu yana artan emisyon ihtiyacını karşılayabilmek için ortalama her 2 yılda bir tane olmak üzere üst değerde 11 yeni kupür dolaşıma çıkarılmıştır.

31 Aralık 2003 Tarihi İtibariyle Emisyonun Yapısal Durumu

Kupür	Adet	%	Miktar (Trilyon TL)	%
20.000.000	427.479.572	34,2	8.549,6	80,1
10.000.000	130.239.508	10,4	1.302,4	12,2
5.000.000	97.107.002	7,8	485,5	4,5
1.000.000	244.274.021	19,6	244,3	2,3
500.000	145.749.658	11,7	72,9	0,7
250.000	54.452.878	4,4	13,6	0,1
Diğer	148.990.628	11,9	7,2	0,1
Toplam	1.248.293.267	100,0	10.675,5	100,0

Kaynak: TCMB; Türk Lirası'ndan Sıfır Atılması; Mayıs 2004

Emisyon hacminin GSYİH'ya oranı her ülkenin kendi ekonomik koşullarına; nakit dışı ödeme araçlarının yaygınlığına, ülkelerin ulusal paralarının rezerv para konumunda olup olmadıklarına göre değişmektedir. Ancak, ülkemizde bu oran (% 3) koşulları bizden ve birbirinden farklı birçok ülkede gerçekleşen oranın altında kalmıştır. Bunun en temel nedeni, yüksek enflasyon nedeniyle banknot talebinin düşük olmasıdır. Ülkemizde emisyon hacminin GSYİH'ya oranının düşük olmasının yanı sıra, banknot devir sayısı da yüksektir. Banknot devir oranının yüksek olmasının nedeni, ekonomik birimlerin enflasyon nedeniyle elinde banknot tutmak istememesi ve yüksek kısa vadeli faizlerin getirisinin de etkisi ile sisteme hızlı geri dönüşüdür.

Türkiye'de paradan sıfır atılması tartışması şu tür bir kronolojik sırayla gitmektedir:

- Türk Lirasından sıfır atılması ilk kez 1983'te gündeme geldi. Dönemin Maliye Bakanı Adnan Başer Kafaoğlu, paradan üç sıfır atmak için hazırlık başlattı. Ancak, Ulusu Hükümeti paradan sıfır atılmasını o dönem için uygun görmedi ve paradan sıfır atılması ertelendi.
- Paradan üç sıfır atılması ikinci kez 1990 yılında gündeme geldi. Ancak, hazırlanan yasa taslağı yürürlüğe sokulmadı.
- Konu, DYP-CHP Koalisyon Hükümeti döneminde, 1994'te Tansu Çiller'in Başbakanlığı döneminde de tartışıldı. Dönemin Merkez Bankası Başkanı Yaman Törüner, üç sıfır atılmış para kalıplarının bile hazırlandığını açıkladı.
- 1996'da, bu defa konu RP-DYP Koalisyon Hükümeti döneminde tartışıldı. Ortaya konan hedef ise 1 Yeni Türk Lirası'nın 1 Dolar'a eşit olmasıydı..
- Sıfır atmaya hazırlık olarak 1996'da çıkarılan 5 milyonluk banknotun üç sıfırı silik basıldı.
- 5 Kasım 1999'da, DSP-MHP-ANAP Koalisyon Hükümeti görevde iken, Bülent Ecevit'in Başbakanlığı döneminde yedi sıfırlı 10 milyon liralık banknot çıkarıldı. Bu gelişmenin ardından dönemin Merkez Bankası Başkanı Gazi Erçel, 9 Aralık 1999'da paradan sıfır atılması için düğmeye basıldığından söz etti.
- 25 Nisan 2000; Merkez Bankası Başkanı Erçel, 2001 yılı başında paradan sıfır atılacağını açıkladı ve 5 yıl sonra 1 liranın 1 dolara eşit hale geleceğini ifade etti. Başkan Erçel Ağustos 2000'de TL'nin Euro'ya bağlanacağını, TL'den sıfır atma operasyonunun 2002'ye aktarıldığını belirtti.

Dolaşıma çıktığı tarih	Çıkan banknot
5 Aralık 1927	Bin
2 Kasım 1981	5 bin
25 Ekim 1982	10 bin
9 Mayıs 1988	20 bin
15 Mayıs 1989	50 bin
11 Kasım 1991	100 bin
2 Ekim 1992	250 bin
18 Mart 1993	500 bin
16 Ocak 1995	1 milyon
6 Ocak 1997	5 milyon
5 Kasım 1997	10 milyon
5 Kasım 2001	20 milyon

- 10 Mayıs 2003; Merkez Bankası Başkanı Süreyya Serdengeçti, enflasyon oranının % 12'lere inmesine bağlı olarak, sıfırları atılmış yeni lira için düğmeye basılacağını açıkladı.
- AK Parti Hükümeti döneminde, Başbakan Yardımcısı ve Devlet Bakanı Abdüllatif Şener, 7 Aralık 2002'de yaptığı açıklamada, Türk Lirası'ndan sıfır atmak için öngördükleri sürenin iki yıl olduğunu açıkladı.
- Son olarak AK Parti Hükümeti döneminde, Maliye Bakanı Kemal Unakıtan, paradan 6 sıfır atılacağını açıkladı.

Bu gelişmelerin ardından, TBMM Genel Kurulu "TÜRKİYE CUMHURİYETİ DEVLETİNİN PARA BİRİMİ HAKKINDA" Kanun'u kabul etti ve 5083 sayılı yasa 31 Ocak 2004 tarihinde yürürlüğe girdi:

"Türkiye Cumhuriyeti Devletinin para birimi

Madde 1- Türkiye Cumhuriyeti Devletinin para birimi Yeni Türk Lirasıdır. Yeni Türk Lirasının alt birimi Yeni Kuruştur. Bir Yeni Türk Lirası (YTL) yüz Yeni Kuruşa (YKr) eşittir.

Bakanlar Kurulu, Yeni Türk Lirası ve Yeni Kuruşta yer alan yeni ibarelerini kaldırmaya ve uygulamaya ilişkin esasları belirlemeye yetkilidir.

Türk Lirası ile Yeni Türk Lirası arasında değişim oranı ve Yeni Kuruşa tamamlama*

Madde 2- Türk Lirası değerler Yeni Türk Lirasına dönüştürülürken, bir milyon Türk Lirası (1.000.000 TL) eşittir bir Yeni Türk Lirası (1 YTL) değişim oranı esas alınır.

Türk Lirası değerlerin Yeni Türk Lirasına dönüşüm işlemlerinin ve Yeni Türk Lirası cinsinden yapılan işlemlerin sonuçlarında ve ödeme aşamalarında yarım Yeni Kuruş ve üzerindeki değerler bir Yeni Kuruşa tamamlanır; yarım Yeni Kuruşun altındaki değerler dikkate alınmaz.

Türk Lirasına yapılan atıflarda değişiklik

Madde 3- Kanunlarda ve diğer mevzuatta, idari işlemlerde, yargı kararlarında, her türlü hukuki muamelelerde, kıymetli evrak ve hukuki sonuç doğuran diğer belgeler ile ödeme ve değişim araçlarında Türk Lirasına veya liraya yapılan atıflar, 2 nci maddede belirtilen değişim oranında Yeni Türk Lirasına yapılmış sayılır.

Banknotların resim ve görüntülerinin çoğaltılması ve yayınlanması

Madde 4- Halen tedavülde bulunan, tedavülden çekilmiş veya tedavüle çıkarılacak olan banknotların resim ve görüntülerinin çoğaltılması ve yayınlanmasına ilişkin boyut, renk, malzeme, çözünürlük, üzerinde bulunacak ibareler ve benzeri hususlarla ilgili şartlar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca belirlenir ve Resmi Gazetede ilan olunur.

İlan olunacak şartlara uymayan kişiler hakkında fiil daha ağır bir suça vücut vermediği takdirde bir milyar beş yüz milyon liradan beş milyar liraya kadar ağır para cezasına hükmolunur.

Yürürlükten kaldırılan hükümler

Madde 5- 24/12/1937 tarihli ve 3290 sayılı Devlet Hesaplarında Liranın Esas İttihaz Edilmesi Hakkında Kanun yürürlükten kaldırılmıştır.

Geçici Madde 1- Halen tedavülde bulunan Türk Lirası banknotlar ile madeni paralar 1/1/2005-31/12/2005 tarihleri arasında Yeni Türk Lirası banknotlarla ve yeni çıkarılacak madeni paralarla birlikte tedavül eder.

Söz konusu banknotların birlikte tedavülü ve değiştirilmesine ilişkin esaslar Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankasınca, madeni paraların birlikte tedavülü ve değiştirilmesine ilişkin esaslar ise Hazine Müsteşarlığınca belirlenir.

Bu Kanunun uygulanmasında karşılaşılan tereddütleri gidermeye ve gerekli düzenlemeleri yapmaya Hazine Müsteşarlığının bağlı olduğu Bakan; görev alanlarına giren konularda düzenleme yapmaya Maliye Bakanlığı, Sanayi ve Ticaret Bakanlığı, Hazine Müsteşarlığı, Türkiye Cumhuriyet Merkez Bankası, Sermaye Piyasası Kurulu ve Bankacılık Düzenleme ve Denetleme Kurumu yetkilidir.

Geçici Madde 2- Türk Lirası üzerinden yapılan her türlü hukuki muamele ile hukuki sonuç doğuran belgelerin 2 nci maddede belirtilen değişim oranı dikkate alınarak 31/12/2005 tarihine kadar, bu tarih dahil Yeni Türk Lirasına göre değiştirilmesi halinde, muamele ve düzenlenecek belgeler her türlü vergi, resim, harç ve diğer yükümlülüklerden muaftır.

Geçici Madde 3- 1/1/2005-31/12/2005 tarihleri arasında, bütün mal ve hizmet bedellerinin, 4077 sayılı Tüketicinin Korunması Hakkında Kanunun 12 nci maddesi çerçevesinde düzenlenecek etiket ve tarife listelerinde Türk Lirası ve Yeni Türk Lirası üzerinden ayrı ayrı gösterilmesi zorunludur.

Bu yükümlülüğü yerine getirmeyenler hakkında 4077 sayılı Kanunun 25 inci maddesinin ikinci fıkrasında öngörülen ceza uygulanır.

Yürürlük

Madde 6- Bu Kanunun;

- a) 4 üncü maddesi ile geçici 1 inci maddesinin ikinci ve üçüncü fıkraları yayımı tarihinde,
- b) Diğer hükümleri 1/1/2005 tarihinde, yürürlüğe girer.

Yürütme

Madde 7- Bu Kanun hükümlerini Bakanlar Kurulu yürütür.”

Söz konusu Kanun’un çıkarılmasının genel gerekçesi ise: “ Ulusal ekonomimizde 1980-2002 döneminde yaşanan enflasyonist süreç dolaşımdaki banknot tutarına da yansımış, 31/12/1980 tarihinde 278,6 milyar Türk Lirası olan tedavüldeki banknot tutarı (emiyon hacmi) 31/12/2002 tarihinde 7 katrilyon 635 trilyon 621,9 milyar Türk Lirasına (27.407 katına) ulaşmıştır.

Bu gelişmenin bir sonucu olarak 1927 yılından 1980 yılına kadar dolaşımdaki banknot ihtiyacı 50 Kuruş ile 1.000 Türk Lirası arasında değişik değerlerdeki banknotlarla karşılanabilirken, 1981 yılından günümüze kadar geçen zaman içinde artan dolaşım ihtiyacını karşılayabilmek için üst değerde yeni banknotlar dolaşıma çıkarılmış ve en küçük değerlerdeki banknotlar da tedavülden çekilerek dolaşımdaki banknot kompozisyonu 2002 yılı sonunda 250.000, 500.000, 1.000.000, 5.000.000, 10.000.000 ve 20.000.000 Türk Liralık banknotlardan oluşmuştur.

Paramızın taşıdığı kupür değeri bakımından, bugün dünyada rastlanmayan büyüklüklere ulaşması sonucunda, ifade ve yazılmasında çeşitli zorluklarla karşılaşmaktadır.Bu nedenle, paramızdan altı sıfır atılarak bir milyon Türk Lirası eşittir bir Yeni Türk Lirası (1.000.000 TL = 1 YTL) değişim oranında yeni bir para birimine geçilmesi ve ulusal ekonominin kapsamına giren parasal değer ve kayıtlarda genel bir sadeleştirilme yapılması uygulama açısından pratik bir çözüm olarak görülmektedir.” Şeklinde ifade edilmektedir.

5083 sayılı Kanun’un 2 inci maddesinde yer alan konular, 31 Temmuz 2004 tarih ve 25539 sayılı Resmi Gazete’de yayımlanarak yürürlüğe giren 5228 sayılı Kanun ile yürürlüğe girdi. Ancak, söz konusu yasa metninde yapılan bir teknik yanlışlık nedeniyle, gerekli düzeltme yapılarak, yarım kuruşun altındaki değerlerin 1 Yeni Kuruş’a tamamlamak için dikkate alınmaması gerektiği ifade edildi. Sanayi ve Ticaret Bakanlığı bu düzenlemeler çerçevesinde, 1 Ocak 2005 ile 31 Aralık 2005 tarihleri arasında çeşitli odalara bağlı esnaf ve tüccarların etiket işlemlerinde nelere dikkat etmeleri gerektiğini de bir tebliğ ile duyurdu. Bu nedenle, 1 yıl boyunca etiketlerde mal veya hizmetin hem eski TL, hem de yeni TL cinsinden fiyatları birlikte yer alacak.

Bilindiği gibi, ülkemizde 1970’lerde başlayan yüksek enflasyon, bazı ekonomik değerlerin milyarlarla, trilyonlarla ve hatta katrilyonlarla ifade edilmesine neden olmuştur. Bu süreçte ekonominin nakit ihtiyacı ise 1981 yılından bu yana ortalama her 2 yılda bir defa tedavüle çıkarılan üst değerde yeni banknotlarla karşılanmıştır. Bunun sonucunda gelineen noktada, dünyadaki en büyük kupürlü banknot (20.000.000) sadece Türkiye’de kullanılmaktadır. Bu durum paramızın itibarını da olumsuz yönde etkilemektedir. Diğer taraftan, bol sıfırlı rakamlar başta kasa işlemlerinde olmak üzere, muhasebe ve istatistik kayıtlarında, bilgi işlem programlarında ve ödeme sistemlerinde de sorunlar yaratmaktadır. Bu nedenle, paramızdan altı sıfır atılması sadece psikolojik olarak değil, teknik bir ihtiyaç olarak da karşımıza çıkmaktadır.

Paramızdan sıfırların atılması ile birlikte; bol sıfırlı rakamların yarattığı teknik ve operasyonel sorunlar aşılabacak, enflasyonun kalıcı bir biçimde tek haneli rakamlara düşürülmesindeki kararlılık daha iyi anlaşılacak, YTL olarak üst değerli 2 büyük kupür daha çıkarılacak, bu sayede istikrar ortamında uzun süre kupür kompozisyonunda değişiklik yapılmasına gerek kalmayacak, enflasyonun tek haneli rakamlara düşürülmesiyle birlikte paramızın itibarı yükselecek ve madeni para kullanım alışkanlığı artacak, Kuruş'la işlem yapma dönemine geri dönecektir.

2005 başından itibaren, paramızdan 6 sıfır atılarak Yeni Türk Lirasına geçilecek olması, enflasyonun tek haneli rakamlara indirilmesindeki kararlılığın bir göstergesidir. Özde, yeni ve itibarlı bir para birimi, Türkiye'nin Avrasya coğrafyasında üstlenmesini arzu ettiğimiz ve gerekli gördüğümüz 'Ekonomi ve Ticaret Diplomasisi' açısından hem teknik, hem de psikolojik bir gerekliliktir.

Türk insanı, 1970'li yılların başından bu yana yüksek seyreden enflasyon nedeniyle, paranın değerine ve fiyat artışlarına olan duyarlılığını kaybetmiştir. Yeni Türk Lirası ile, itibarlı bir para birimine ve kuruş kullanımına yeniden geri dönülmesi, Türk halkının paranın değeri ve fiyat hareketlerine olan duyarlılığını da arttıracaktır. Böylece, TCMB 'enflasyon hedeflemesi'nde başarıyı yakalamak adına, halkın duyarlılığı ve desteğini de elde etmiş olacaktır. Enflasyon nedeniyle paramızın sürekli değer kaybetmesi, banknot kullanımına gereken özenin gösterilmemesi ve kirlilik nedeniyle, her yıl üretilen banknotların yaklaşık % 90'ı kadar banknot imha edilmektedir. Türk halkının banknot kullanımına gerekli hassasiyeti göstermesi, banknotlarımızın kalitesini artıracak ve üretim maliyetlerini azaltacaktır.

2005 yılı boyunca Türk Lirası ve Yeni Türk Lirası banknotlar birlikte tedavül edeceğinden, Türk Lirası banknotların bir an önce Yeni Türk Lirasına çevrilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Ancak, tüm hesapların 01.01.2005 tarihinden itibaren Yeni Türk Lirası üzerinden tutulması gerekmektedir. Halen tedavülde olan banknotlar 1 Ocak 2006 tarihinden itibaren 10 yıllık zamanaşımı süresi boyunca sadece Merkez Bankası (Merkez Bankası şubesi bulunmayan yerlerde T.C. Ziraat Bankası şubeleri) tarafından kabul edilecektir.

Tedavüldeki yeni Türk Lirası banknot ve madeni para kupür kompozisyonu şu şekilde oluşturulmuştur:

YTL Banknotlar : 1, 5, 10, 20, 50 ve 100 YTL

Madeni paralar : 1, 5, 10, 25, 50 Yeni Kuruş ve 1 Yeni Lira

YTL'ye geçişte, banknotların daha kolay tanınması ve karışıklığa neden olunmaması için aynı satın alma gücüne sahip kupürler hem TL hem de YTL için benzer renk ve tasarımda üretilecektir. Ayrıca, diğer ülke deneyimleri dikkate alındığında, IMF'in Mart 1995'de yayınlanmış Çalışma Raporu'nda da belirtildiği gibi, 6 veya 7 kupürden fazla kupürün tercih edilmediği, aksi halde bazı banknot kupürlerinin kullanım dışı kaldığı görülmektedir.

(Kaynak: TCMB; Türk Lirası'ndan Sıfır Atılması Raporu; Mayıs 2004 ve Yeni Türk Lirası için tüm ilgili kamu kurumlarınca oluşturulmuş olan web sitesi; <http://www.ytl.gen.tr>)

6.5 Daraltıcı ve Genişletici Ekonomi Politikaları

Yukarıdaki ikinci ve üçüncü bölümde ayrıntılı olarak tanıttığımız, para ve maliye politikası araçları, eğer ekonomi enflasyonist bir süreç içerisinde ekonomiyi daraltmak amacıyla, eğer ekonomi deflasyonist bir süreçteyse (örneğin Japonya) ekonomiyi genişletmek amacıyla

kullanılabilir. Yani, Merkez Bankası kontrolündeki zorunlu karşılıklar, disponibilitate ve reeskont oranını yüksetmek suretiyle ve Açık Piyasa İşlemleri (APİ) yoluyla sisteme kağıt satarak veya repo ihalesi gerçekleştirerek, ekonomideki likiditeyi daraltır. Böylece, tüketime yönelecek ve enflasyonu kamçılacak bir likiditeyi halkın cebinden çekmiş olur. Bir örnek vermek gerekir ise, Merkez Bankası'nın reeskont oranını yükseltmesi, daraltıcı bir para politikası adımı olarak bankaların da ticarete uygulayacağı iskonto oranını etkiler ve yükselmesine neden olur. Zorunlu karşılık oranını yükselterek, Merkez Bankası enflasyonla mücadele açısından para çarpanını düşürmeye çalışır. Aynı şekilde, kamu gelirlerini arttırmak için vergi oranlarının yükseltilmesi ve kamu harcamalarının kısılması yoluyla, daraltıcı bir maliye politikası uygulanması suretiyle, kamu harcamalarının ve onun da ötesinde kamu açığının enflasyonist etkisi minimize edilmeye çalışılır.

Eğer, söz konusu olan bir Japon ekonomisi ise, Merkez Bankası ekonomiyi deflasyonist etkiden kurtarmak için, ekonomiyi rahatlatmak ve hareketlendirmek için genişletici para politikası uygular ve zorunlu karşılık, disponibilitate ve reeskont oranlarını düşürerek sisteme likidite girmesine çalışır. Ayrıca, kamu gelirlerini azaltıcı ve kamu harcamalarını arttırıcı bir genişletici maliye politikası uygulanması gerekir. Örneğin, vergi oranları düşürülerek vatandaşın cebinde daha fazla para kalması sağlanarak tüketim teşvik edilir. Merkez Bankası ekonomideki temel dengeler sabit iken, genişletici para politikası uygulayarak, örneğin bir Acık Piyasa İşlemi olarak, bankalardan devlet tahvili satın alması, ekonomideki likiditeyi arttırıcı etki yaratacaktır. Ya da, reeskont oranını düşürmesi ticari bankaların Merkez Bankası'ndan kredi kullanma maliyetlerini, bankaların da reel sektöre kredi kullandırma maliyetini azaltır. Faiz oranlarını düşürmekte halkı tasarruftan tüketime yönlendirmek için bir araç olarak kullanılabilir. Ancak, Japonya faiz oranlarını öyle bir seviyeye düşürmüştür ki, ekonomi **Likidite Tuzağı'na** düşmüştür. Yani, ekonominin aktörlerinin çok düşük olan faiz seviyesine olan duyarlılıkları sıfırlanmıştır. Faiz seviyesine tepki vermemektedirler. Kısacası, para arzındaki artış yatırımları ve tüketimi etkileyememektedir.

6.6 Para Politikası Araçları ile Makro Büyüklükler Arasındaki İlişkiler

Merkez Bankası'nın iki önemli silahı olarak döviz kurları ve faiz hadlerindeki gelişmelerin makro değişkenler üzerindeki etkisi şu ana başlıklar altında toplanabilir:

- Merkez Bankası elindeki para politikası ile ekonominin aktörlerinin beklenti ve tercihleri üzerinde etkili olmaya çalışır. Özellikle, enflasyonla mücadele programının uygulandığı bir ekonomide, bu mücadelede başarı yakalanabilmesi açısından beklenti ve tercihleri yönlendirmek önemlidir.
- Merkez Bankası uyguladığı para politikası ile fiyat istikrarını hedefler. TCMB Başkanı Süreyya Serdengeçti bu temel hedefin altını bir çok defa çizmiştir.
- Fiyat istikrarını zedeleyebilecek bir etki yaratmaması koşulu ile, Merkez Bankası diğer makro büyüklükler üzerinde etkili olabilecek para politikası değişiklikleri gerçekleştirebilir. Yani, Merkez Bankası fiyat istikrarı olumsuz yönde etkilenmediği müddetçe ekonomide kaynak arz ve talebindeki dengesizlikleri gidermeye çalışır. Örneğin, enflasyonist beklentileri kırmak için 2000 yılında faizleri % 6.5'e kadar yükselten FED, 2001 yılında ekonomi durgunluğa sürüklenince, enflasyonist baskının hafiflemesine bağlı olarak, fiyat istikrarını tehdit edecek bir etkinin var olmaması nedeniyle, faiz haddini % 1.75'e kadar düşürmüştür. Ancak, bunun altında bir faiz haddinin fiyat istikrarını zedeleyebileceği beklentisi ile faiz haddini daha aşağı çekmemektedir.
- Merkez Bankası faiz haddi silahını, toplumun veya bir başka deyişle ekonomide gerçek ve tüzel kişilerin tasarruf-tüketim tercih kanalını etkilemek için kullanır. Yani, faiz haddini düşürerek, deflasyonist bir ortamda ekonominin aktörlerini daha fazla tüketime, enflasyonist bir ortamda ise faizi yükselterek ekonominin aktörlerini tasarruf etmeye teşvik eder.

- Para Politikasının kısa vadeli sermaye hareketleri üzerinde de önemli bir etkisi vardır. Döviz kurlarındaki artışın enflasyona paralel seyretmediği, kur artışın baskı altında tutulduğu periyotlarda, yüksek faiz kısa vadeli sermaye hareketlerini arttırıcı etki yaratır. Bu nedenle, portföy amaçlı sermaye girişinde görülen yoğunlaşma 'Sıcak Para Girişi' olarak nitelendirilir. Faiz hadleri düşük seviyedeysen bir kur sıçraması ise sermaye çıkışına neden olmaktadır. Bu tür ani sermaye çıkışları Merkez Bankası'nın döviz rezervlerinin azalmasına ve kritik gelişmelere sebebiyet vermektedir.
- Kısa vadeli faizler Konsolide Bütçe hedeflerini de etkiler. Merkez Bankası faiz uygulamasında bütçe hedeflerini ve Hazine'nin borçlanma maliyetini göze almak zorundadır. Faiz haddinin gereğinden fazla yükselmesi ve bu nedenle Hazine'nin hedeflenenin üzerinde bir faiz ile borçlanması, bütçenin faiz ödemeleri kaleminde sapmaya ve bütçe hedeflerinin tutturulamamasına yol açacaktır.
- Faizlerde dalgalanma bankacılık sektörü açısından ciddi belirsizliklerin oluşmasına yol açar. Merkez Bankası elindeki para politikası araçları ile istikrarlı ve sürdürülebilir bir büyüme sürecini sağlayabildiği ölçüde, sürdürülebilir bir büyüme, bankacılık sektörü ve sermaye piyasasında faaliyet gösteren şirketlerin düzenli faaliyet geliri elde etmeleri anlamına gelir. Düzenli faaliyet geliri ise şirketlerin sermaye yapılarının güçlenmesi anlamına gelir. Güçlü bir finans sistemi ise gelecekteki büyüme sürecinin bir garantisidir.
- Dolayısı ile para politikasının bir başka önemli hedefi finansal sistemin sağlıklı bir yapı içerisinde olmasıdır. İstikrarsız bir ortam finansal sistemin de sağlıklı yapısını zedelemekte, tasarruf sahiplerinin endişeleri finansal sisteme emanet edilen kaynağın vadesinin kısılmasına ve finansal sistemdeki risklerin daha da artmasına yol açmaktadır.
- Ekonomide yatırım-tasarruf dengesi bozulup tasarruf açığı oluştuğunda reel faiz seviyesi yükselme eğilimi gösterir. Bu tür yapısal sorunlar para politikası vasıtası ile atlatılmaya çalışılır.
- Reel faizlerin yükselmesi, halkın tasarruf eğilimini güçlendirdiğinden ve risk algılamasını yükselttiğinden paranın dolanım hızını düşürür. Paranın devir hızının azalması ise vergi gelirlerinin azalmasına ve bu nedenle bütçe hedeflerinde sapmaya neden olacaktır.
- Ülkenin yerel parasının uygulanan kur politikası nedeniyle değerlendirildiği ve rekabet gücünün gerilediği bir ortamda, ihracat hacminde görülebilecek gerilemeler dış ticaret açığının büyümesine ve ihracata yönelmiş şirketlerin faaliyet gelirlerinin azalması nedeniyle vergi gelirlerinde kısmi azalmaya neden olacaktır. Bununla birlikte, ithalat ucuzlayacağından maliyet enflasyonu baskısı kısmen azalır.
- Ülkenin yerel parasının uygulanan kur politikası nedeniyle değer yitirmesi ise rekabet gücünün artmasına ve bu nedenle dış ticaret dengesinin, cari işlemler dengesinin ve bütçe dengesinin olumlu yönde etkilenmesine yol açacaktır. Ancak, eğer ihracat amaçlı üretim ithal hammadde ve girdilere bağımlı ise, yerel paranın değer kaybetmesi üretim maliyetlerinde artışa yol açarak maliyet enflasyonu baskısını arttırabilir.

Makro Denge açısından çeşitli makro büyüklükler arasındaki sebep-sonuç ilişkisi ise şöyle özetlenebilir:

- Rekabet gücü gerileyen bir ekonomide bütçe gelirleri reel olarak gerileme riski ile karşı karşıyadır.
- Gelir dağılımında artan deformasyon makro dengelerin tesisini zorlaştırır.
- Sermaye hareketleri ekonominin makro dengesini etkileyici sonuçlar yaratır. Büyük miktarda sermaye girişi tüketim ve yatırım harcamalarında artışa, büyüme ve enflasyon oranının yükselmesine, önemli miktarda sermaye çıkışı ise harcamaların daralmasına, büyüme ve enflasyon oranının gerilemesine yol açabilir.
- Ülkenin rekabet gücünün artması, gerek cari işlemler dengesi, gerekse de bütçe dengesini olumlu yönde etkileyebilir.

- Ekonominin aktörlerinin beklentilerinin olumsuzlaşması halinde, hedeflenen büyümenin gerçekleşmemesi, işsizlik ve enflasyon seviyesinin beklenenin üzerine çıkmasına yol açabilir.
- Ekonomide öngörülenin üzerinde bir daralma, vergi gelirlerinin beklenenin altında kalmasına yol açarak, bütçe açığının ve borçlanma ihtiyacının artmasına yol açacaktır. Finansman açığının büyümesi ise reel faizleri yukarı itici bir baskı oluşturacaktır.
- Beklenenin üzerinde aşırı büyüme ise, ilk etapta vergi gelirlerini olumlu yönde etkilese de, enflasyonist baskının artmasına neden olmasından dolayı, orta vadeli beklentileri olumsuz yönde etkileyecektir.
- Bu arada, ham petrol fiyatlarının yükselmesi gibi global dengesizliklerin dışı açık bir ekonomide yaratacağı olumsuz etkiler göz ardı edilmemelidir.
- Cari İşlemler Açığı'nın beklenenden fazla olması halinde, bu açığının yaratacağı belirsizlik ve tedirginlik bono faizlerinin yukarı yönde hareket etmesine yol açar. Eğer, cari işlemler açığındaki sapmanın yaşandığı dönemde, ülke ekonomisi aynı zamanda dış borçlanmada da zorluk çekiyor ise, bu durumda cari işlemler açığının finansmanı iç borçlanma yoluyla bulunacak kaynak ile finanse edilecek etmektedir ki; bu durumda iç borçlanma maliyetleri bir kat daha artacaktır.
- Net sermaye girişi olmaması halinde, cari işlemler açığının büyümesi döviz rezervlerinde daha yüksek bir erimeye yol açacaktır.
- Fiyat istikrarı korunamıyor ise, yerel para hızla değer yitiriyor ise, yabancı para talebi ve tüketim harcamaları artış eğilimi gösterir.
- Kısa vadeli dış borçların döviz rezervleri aleyhine artış eğilimi göstermesi, ekonominin aktörlerinin beklentilerini olumsuz yönde etkiler.
- Maliye Politikası'nın başarısı makro dengeleri tesis etmek açısından önemlidir. Bütçe açığının büyümesinin engellenememesi halinde, kamu kesimi borçlanma gereğinin artması, sonraki yıllardaki bütçe gerçekleştirme beklentilerini de olumsuz yönde etkiler.
- Enflasyon ve büyüme hedeflerindeki olası sapmaların bütçe büyüklükleri üzerindeki etkileri göz ardı edilmemelidir.
- Bütçe performansı açısından gelir hedefinin yakalanması, harcama disiplini kadar önemlidir. Büyüme hızının beklenin altında gerçekleşmesi veya bir ekonomik kriz sonrasında şirket karlarının ve tüketim harcamalarının azalması nedeniyle bütçe gelirlerinde olası sapmalar, bütçe harcamaları disiplini için ek önlemleri gündeme getirebilir. Aksi taktirde, bütçe açığı hedefi sapma gösterecektir.

6.7 Ekonomi Politikalarının Belirlenme Mekanizması

Genellikle toplam talebi değiştirme açısından maliye politikasının para politikasından daha etkili olduğu kabul edilmektedir. Çünkü para politikasının toplam harcamaları etkilemesi, ancak yatırımlar yoluyla, yani dolaylı biçimde olmaktadır. Oysa maliye politikasında bu etkiler dolaysızdır. O bakımdan bazı durumlarda para politikasının dış denge, maliye politikasının da iç denge amacıyla kullanılması daha uygun olabilir.

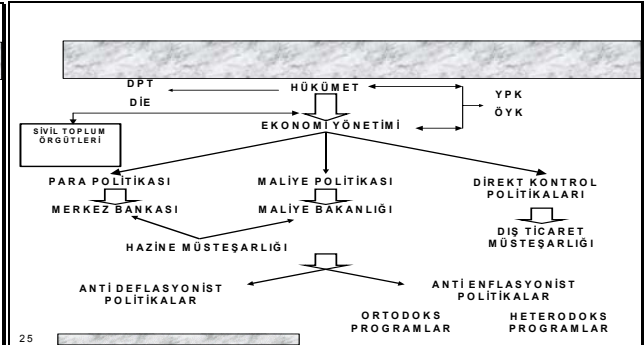
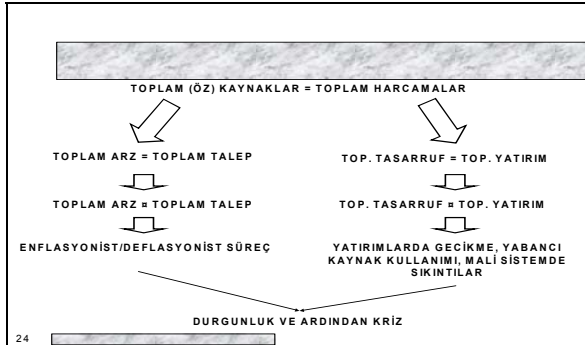
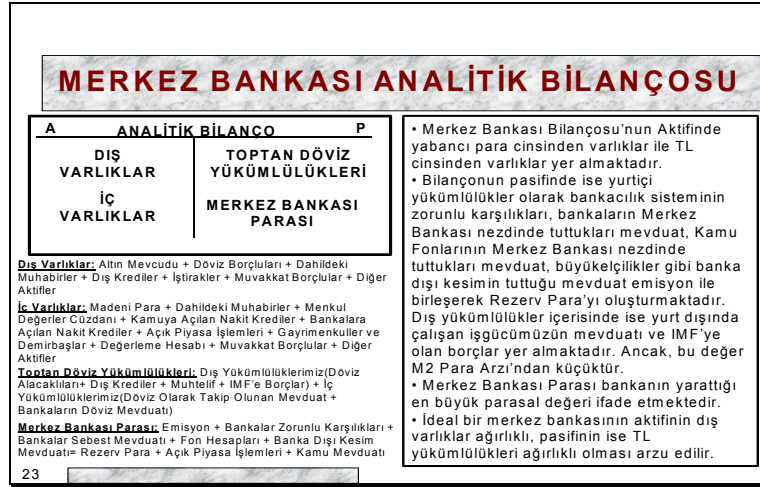
6.8 Enflasyonist Ortamda Para Ve Maliye Politikası Uygulamaları

Enflasyonun kontrol altına alınmasında para-maliye politikası tartışması gündeme gelmektedir. Keynesçiler enflasyonun kontrol altına alınması için para politikasının tek başına yeterli olamayacağını, daraltıcı maliye politikasının da gerekli olduğunu savunurlar. Monetaristler ise daraltıcı maliye politikasıyla dar para politikasının aynı anlama geldiğini ileri sürerek önce parasal genişlemenin durdurulması yönünde bir politik iradenin oluşturulması gerektiğini söylerler. Monetaristler, hükümetlerin bilerek ve isteyerek kamu kesiminin ekonomide ağırlığını yükselttiklerini ve bu yüzden enflasyonla mücadelede başarısız olduklarını savunurken,

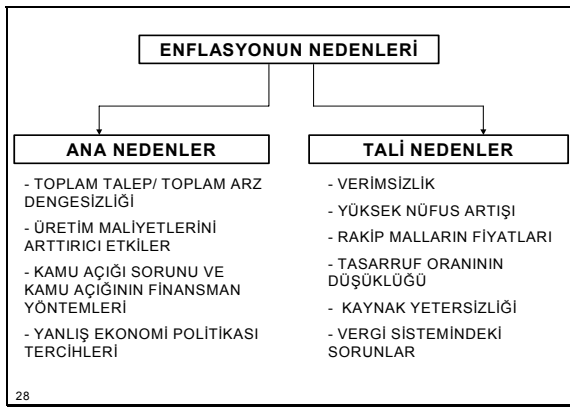
Keynesciler maliye politikaları kamu açıklarını daraltma amacına yönelmediğinden, enflasyondan çıkamadığını söylüyorlar.

Dünyada günümüze kadar uygulanmış en yaygın iki enflasyonla mücadele programı modeli, Ortodoks ve Heterodoks anti-enflasyonist program modelleridir. (Ayrıntılar için slaytlara bakınız)

(Bknz. Slayt 23, Slayt 24, Slayt 25, Slayt 26, Slayt 27, Slayt 28, Slayt 29, Slayt 30)

EKONOMİ POLİTİKALARI	
<p>ORTODOKS İSTİKRAR PROGRAMI</p> <p>STABİLİZASYON</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sıkı Para Politikası • Sıkı Maliye Politikası • Şoklanan ve Baskı Altına Alınan Kur • Faizler Serbest <p>YAPISAL REFORMLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özelleştirme • Sosyal Güvenlik Reformu • Vergi Reformu • Tarım Destekleme Reformu • Finansal Reform • Kamu Kesim'inin Yeniden Yapılandırılması • Yatırım Ortamı'nın İyileştirilmesi 	<p>HETERODOKS İSTİKRAR PROGRAMI</p> <p>STABİLİZASYON</p> <ul style="list-style-type: none"> • Sıkı Para Politikası • Sıkı Maliye Politikası • Fiyatları ve Ücretleri Dondur • Şoklanan Kur ve Dondurma • Faizler Serbest <p>YAPISAL REFORMLAR</p> <ul style="list-style-type: none"> • Özelleştirme • Sosyal Güvenlik Reformu • Vergi Reformu • Tarım Destekleme Reformu • Finansal Reform • Kamu Kesim'inin Yeniden Yapılandırılması • Yatırım Ortamı'nın İyileştirilmesi

ENFLASYONLA MÜCADELEDE SEÇİLEN SİLAHLAR	
• İthalat Maliyetlerini Azalt	→ Sabit Artışlı Kur Politikası
• Finansman Maliyetlerini Azalt	→ Faizleri İndir
• İşçilik Maliyetlerini Azalt	→ Ücretleri Hedef Enflasyona Endeksle
• Rant Gelirlerini Azalt	→ Kiraları Hedef Enflasyona Endeksle

IMF'İN UYARISI

2000 YILINDA YÜZDE 3'ÜN ÜZERİNDE BÜYÜMEYİN

- DIŞ TİCARET AÇIĞI VE CARİ İŞLEMLER AÇIĞI BÜYÜYEBİLİR
- TALEP ENFLASYONU BASKISI ARTABİLİR

IMF'İN YAKIN İZLEME ANLAŞMASINDAKİ ÖNGÖRÜLERİ			
GÖSTERGELER	1999	2000	2001
İKTİSADİ BÜYÜME (%)	0,4	3,1	4,5
ENFLASYON (TÜFE (%))	58,7	25,0	10,1
DOLAR KURU (TL)	484239	581033	609545
REEL FAİZ (%)	27,0	16,4	15,9
BÜTÇE AÇIĞI/GSYİH	10,3	7,9	1,2
FAİZ DIŞI BÜT. FAZ/ GSYİH	2,3	5,4	6,8
ÖZELLEŞTİRME (Milyar \$)	0,7	4,0	2,0
KAMU BORÇ STOKU/GSYİH	54,3	49,3	47,0
REZERV PARA BÜYÜMESİ (%)	74,3	40,9	25,7

ARALIK 1999:

TÜRKİYE'NİN TERCİHİ ORTO-HETERO ANTI-ENFLASYONİST BİR PROGRAM